

De heerlijkheden Weert en Nederweert en de verkoop van 1781¹

door *Emile Haanen*

1. Inleiding

Bij een onderzoek naar de aanwezigheid van archivalia van belang voor de geschiedenis van Weert werden in de Archives nationales te Parijs een tweetal documenten gevonden met betrekking tot de verkoop van de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem in het vierde kwart van de achttiende eeuw. Verder onderzoek in het Rijksarchief in Maastricht naar deze verkoop leverde nieuwe gegevens op.

De resultaten zijn verwerkt in onderstaand artikel. Omdat het gaat over heerlijkheden, zal eerst een globaal antwoord gegeven worden op de vraag wat een heerlijkheid is en wat heerlijke rechten zijn. Aan de hand van een beschrijving van de heerlijkheden Weert en Nederweert en de daarbij behorende rechten wordt duidelijk gemaakt wat er te koop aangeboden werd. De stad en de heerlijkheid Wessem, die in combinatie met Weert en Nederweert verkocht werden, worden daarbij buiten beschouwing gelaten. Vervolgens komt aan de orde door wie en aan wie, waar, op welke wijze en tegen welke prijs de heerlijkheden verkocht werden en waarom ze teruggekocht werden. Uiteraard wordt uitgegaan van de situatie zoals die in de achttiende eeuw bestond.

2. Heerlijkheid en heerlijke rechten²

Een heerlijkheid kan gedefinieerd worden als een stuk overheidsgezag, dat men niet als ambtenaar en dus niet als ondergeschikte uitoefent, maar dat men heeft als eigen erfelijk recht. Gewoonlijk had men de heerlijkheid daarbij ook in leen. Hoewel Weert en Nederweert ieder over een eigen schepenbank beschikten en daarom als aparte heerlijkheden beschouwd werden, vormden ze te zamen één leen, dat leenroerig was aan het hertogdom Gelre, ook wel Gelder of Gelderland genoemd. Weert en Nederweert werden dan ook als één geheel verheven voor het leenhof van Gelre in Roermond.

In plaats van stuk overheidsgezag kan men ook de termen justitie, jurisdictie, regering of regeermacht gebruiken. Regeermacht of justitie in de brede betekenis bestond zowel uit wetgeving als bestuur als rechtspraak. Het waren geen gescheiden machten.

Justitie in engere zin betekent rechtspraak. Deze justitie wordt onderscheiden in hoge en lage. De hoge betrof criminele of halszaken, zoals moord. Alle andere zaken behoorden tot de lage justitie. In de veertiende eeuw komt de middelbare justitie op. Maar dit is echter niets anders dan de lage justitie, vermeerderd met enkele rechten van de hoge.

Als heerlijkheid een stuk overheidsgezag is dan zijn heerlijke rechten uitvloeisels van overheidsgezag.

De meeste heerlijke rechten zijn van ouds regalia of gebruiks- en genotsrechten, die de keizer of koning toekwamen met uitsluiting van ieder ander. Vele regalia zijn in de loop der tijden in handen gekomen van lagere gezagsdragers. Het recht van justitie in de betekenis van wetgeving, bestuur en rechtspraak is zo'n regaal. De hoge of criminele justitie is evenals het muntrecht ook een regaal. Het banrecht, d.i. het recht om bevelen te geven en boetes op te leggen, oorlog te verklaren en vrede te sluiten, behoort tot de regalia. Bij het banrecht behoort ook het recht van de wind d.w.z. dat zonder toestemming van de heer geen windmolens mochten worden opgericht; alle meel moest betrokken worden van deze banmolens. Voorts is er het stroomregaal d.i. het recht van

de heer op de rivieren en de daaraan verbonden zaken zoals het visrecht, watermolenrecht, veerrecht e.d. Naast het visrecht kent men dan ook het jachtrecht. De regaliteit van zowel vis- en jachtrecht wordt betwist; er zou sprake zijn van usurpatie door de heren. Andere voorbeelden van regalia zijn het recht op de grote wegen, het recht op de woeste gronden, het recht op de schat, het recht op bastaarden-goederen. Bij de opkomst van de steden kreeg men de neiging het aantal regalia uit te breiden, bijvoorbeeld het recht van de waag en van de gruit. Gruit was oorspronkelijk een grondstof nodig om bier te brouwen. Anderzijds probeerde de zich ontwikkelende centrale administratie regalia terug te verwerven.

De heerlijke rechten vertegenwoordigden een vermogenswaarde. In toenemende mate werden ze als gewone bestanddelen van iemands privé-vermogen beschouwd waarmee zaken gedaan werden.³

In de beleningsakte, opgemaakt door het leenhof en waarbij de hertog de nieuwe heer beleent, konden alle rechten opgesomd worden. Maar er kan - zoals in het geval van het leen Weert - ook volstaan worden met eenvoudige omschrijvingen. Voor de stad en de heerlijkheid Weert is dat dan met de toevoeging met alle rechten en toebehoren. Omdat dergelijke vage omschrijvingen geen inzicht geven welke rechten en welke toebehoren er aan een of ander leen verbonden zijn, gaf het leenhof menigmaal opdracht aan de heren om een lijst op te stellen waarin alle goederen en rechten, die in leen werden gegeven, opgesomd werden. Een dergelijke lijst noemt men een denombrement. Ook voor Weert en daarmee ook voor Nederweert kennen we enkele denombrementen. Hierin worden, behalve de heerlijke rechten, alle andere rechten en ook de onroerende goederen van de heer opgesomd. Deze laatste twee zaken hebben in feite niets met justitie, met heerlijkheid te maken hebben.

Met name het tiendrecht is geen heerlijk recht; het is van kerkelijke oorsprong. Het was de kerkstichter die het tiendrecht bezat. Dat de kerkstichter tevens heer kon zijn, doet daar niet aan af. De tiende diende oorspronkelijk voor het onderhoud van het kerkgebouw en de daarbij aangestelde geestelijken en voor de armen. Er waren verschillende soorten tienden. De belangrijkste was de grote of vruchtentiende. Daarnaast kende men de kleine of smalle tiende, ook wel de krijtende of de lammertiende genoemd. Voorts had men dan nog de novaaltende, die geheven werd van de opbrengst van de nieuw ontgonnen landerijen. De tiendheffer genoot in het algemeen een tiende deel van de tiendplichtige zaken.⁴

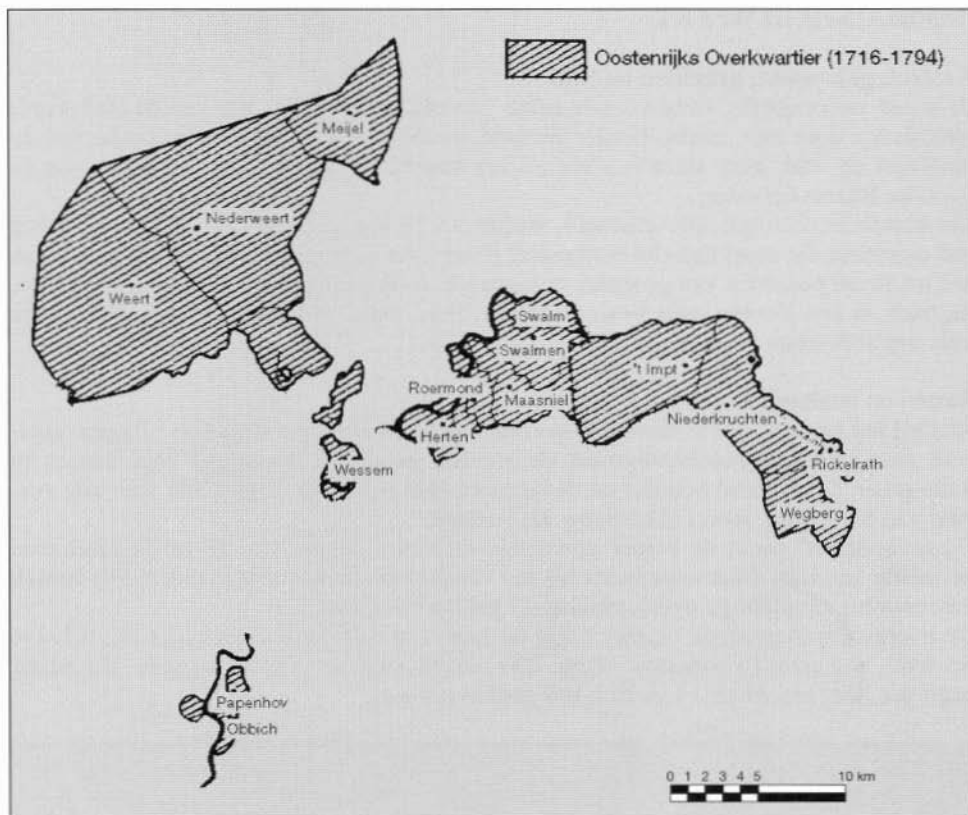
Het recht van benoeming van de pastoor of het collatierecht is evenmin een heerlijk recht, want ook dat komt de kerkstichter toe.

Ook het cijnsrecht behoort eigenlijk niet tot de heerlijke rechten. Het is immers een soort grondrente op voormalige horige gronden.

3. Denombrement van de heerlijkheden Weert en Nederweert

Ten behoeve van de verkoop van de steden en heerlijkheden Weert, Nederweert en Wesseme werd rond 1780 een Franstalig denombrement⁵ opgesteld dat - om een ruime verspreiding mogelijk te maken - in druk verscheen. Dit denombrement is niet, zoals gewoonlijk, een gortdroge opsomming van rechten en bezittingen, maar in wervende bewoordingen worden deze zaken voor de kooplustigen geschilderd. Daarnaast worden de kandidaat-kopers in gelijkkluidend taalgebruik vele mogelijkheden aangereikt om de opbrengsten fors te verhogen. Het is eigenlijk een makelaarsbrochure uit het vierde kwart van de achttiende eeuw. Maar het is tevens de meest uitvoerige topografische beschrijving van Weert uit de achttiende eeuw die wij kennen.

De tekst in deze paragraaf geeft de inhoud van dit denombrement grotendeels weer en volgt dan ook ten dele het toenmalige taalgebruik. Hier en daar zijn verduidelijkingen

Oostenrijks Gelre 1716-1794

of aanvullingen ingelast mede aan de hand van een tweetal oudere denombrementen⁶ en de verkoopvoorwaarden van de veiling.⁷ Correcties zijn niet aangebracht, tenzij dat staat aangegeven. Al deze afwijkingen van de oorspronkelijke tekst zijn te herkennen door het *italic-lettertype*.

Het stuk begint met een geografische situering. De te verkopen heerlijkheden zijn gelegen in Oostenrijks Gelre. Zoals te zien is op kaart 1 bestaat dit hertogdommetje enerzijds uit Roermond en wat achterliggende dorpen, ten dele een restant van het oude Overkwartier van Gelre en anderzijds uit de heerlijkheden Weert, Nederweert, Wessem en Meijel. Uit kaart 2 is af te leiden hoe klein en hoe excentrisch dit Gelre gelegen is ten opzichte van de grote gewesten van de Oostenrijkse Nederlanden. Weert en omstreken liggen als een sterk geïsoleerde exclave in het noordoosten van de Zuidelijke Nederlanden, ver verwijderd van de economische en politieke centra van Vlaanderen, Brabant en Henegouwen.

De heerlijkheid Weert bestond volgens het denombrement uit de stad en verder uit vier gehuchten, die worden aangeduid met de naam **Buytingen**. Dit is duidelijk een foutieve omschrijving, omdat de Buytingen of de Buitenie niet uit vier maar uit acht gehuchten bestond.

Daarna begint de opsomming van de te verkopen rechten en bezittingen. De ordening van het denombrement wordt hierbij gevolgd.

HEERLIJKHEID WEERT

Kasteel, gebouwen, grachten en tuin

Er is een omvangrijke, onbewoonde ruïne van het oude kasteel, die van de stad wordt gescheiden door een gracht. Eerder bestond er door middel van een brug een verbinding met de stad, maar deze is - net als het kasteel - afgebrand bij het begin van de *Spaanse Successieoorlog*.

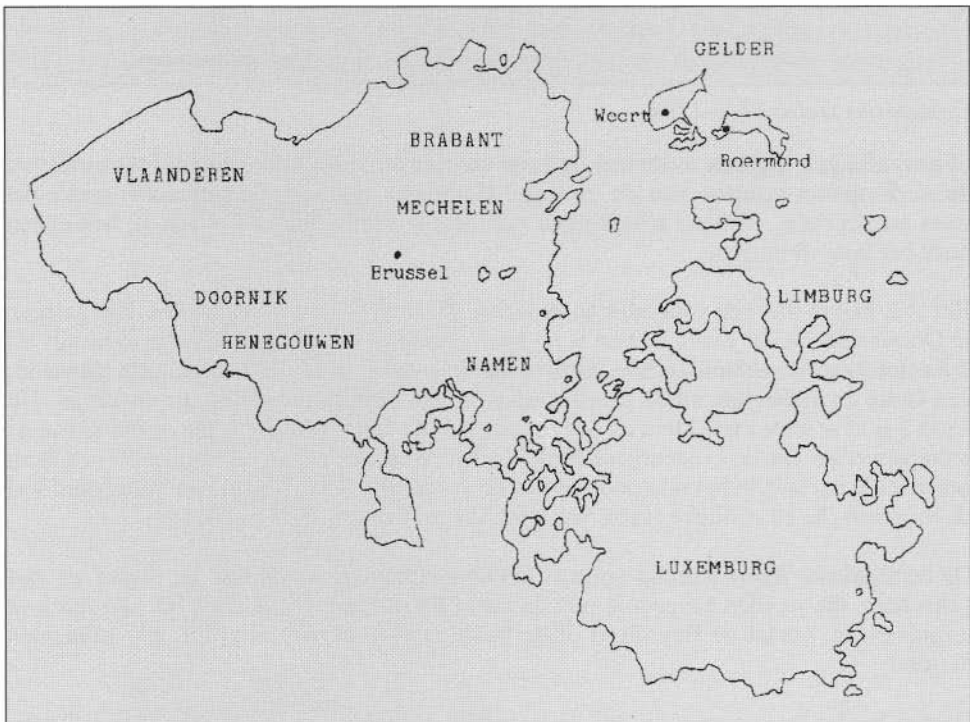
Het kasteel is omringd door grachten, waarin vis zit van goede kwaliteit. Dan is er nog een moestuin die apart ligt van het kasteel. Deze tuin is groot genoeg om een gezin van zes tot zeven personen van groenten te voorzien. Vlakbij het kasteel staat nog een huis, dat zich in een slechte staat bevindt en een oude, bouwvallige kaatsbaan. Het kleine huis wordt bewoond door de jager.

Bouw- en weilanden

Vlakbij het kasteel - *dit is tussen kasteel en het Minderbroedersklooster* - liggen ongeveer zeven bunder⁸ landbouwgrond, *de Haeghe genaamd*, omzoomd door bomen in volle groei. Deze grond behoort tot de beste van het gebied en is geschikt voor alle vormen van landbouw, zowel akkerbouw als veeveelt.

De rentmeester⁹ pacht de eerder genoemde moestuin en zes van de zeven hierboven vermelde bunders. Daarnaast huurt hij het visrecht op de kasteelsgrachten. Hij betaalt daarvoor bij mondelinge overeenkomst 45 gulden¹⁰ per jaar.

De overgebleven zevende bunder krijgt de jager om niet. Daarnaast krijgt hij, behalve het huis, nog eens 18 patacons¹¹ loon, 200 bussels stro¹² en 3 malder rogge. Bij elkaar heeft dat alles een waarde van 90 à 100 gulden per jaar.

De Oostenrijkse Nederlanden.

Niet ver van het kasteel - *tussen de huidige Kraanweg en de Leukerstraat* - liggen nog eens ongeveer zeven bunder akkers en weilanden. Deze worden met de naam **de Leuker Wijers**¹³ aangeduid. De percelen worden van elkaar gescheiden door enige hoog opschietende bomen en een goede afrastering. Op de twaalf percelen worden allerlei soorten vruchten verbouwd zoals vlas, tarwe enz. De grond is al zeer lange tijd verpacht voor 63 gulden per jaar.

Bossen

De heer bezit twee bossen, *gelegen in het Weerter Bos*, die in totaal zeven bunder groot zijn, en bovendien minimaal vier bunder moerasachtige grond die vroeger bos was.

De grond van dit bos is, hoewel moerassig, toch van goede kwaliteit. Hij bestaat uit zand op een laag leem. Er staan grote eiken op. Een gedeelte van de houten afrastering is vergaan of bezig te vergaan en heeft weinig waarde. Aan de andere kant van de afrastering staan onder meer elzen, wilgen en hazelaars. Op die plekken waar de schapen geen ravage hebben aangericht, ziet het er goed uit. De vochtige grond komt de groeikracht van de eiken weliswaar niet ten goede, maar is wel goed voor de elzen en andere vochtminnende bomen.

Hoe onduidelijk de eigendomsverhoudingen in het Weerter Bos lagen, blijkt wel uit het feit dat in 1801 het geconfisceerde bezit van de voormalige heer, aangeduid als ex-prins van Chimay, in het Weerter Bos veel groter was. Er werden toen al 34 bunder en 200 roeden geteld.¹⁴ Rond 1813 is de omvang van het bezit van de ex-prins bijna 50 ha, gelegen in het Hoogbos, het Middelste Hout en aan de Sint Maartensdijk, thans Eindhoveneseweg.¹⁵

Exploitatieplan voor een pachthof

De muren van het kasteel zijn buitengewoon dik en die van de voormalige kaatsbaan zijn in goede staat. Tegen geringe kosten kunnen hiervan paardenstallen, graanschuren, koestallen, opslagplaatsen en andere gebouwen, die voor de exploitatie van een hoeve nodig zijn, gebouwd worden. Men kan de zeven bunder, die nu door de rentmeester en de jager in gebruik zijn, eraan toevoegen. Deze brengen tot op heden met inbegrip van de kasteelmoestuin, het visrecht op de grachten en het jachtrecht maar 45 gulden op.

Eveneens kan men **de Leuker Wijers** erbij voegen, alsmede de elf bunder bos, met inbegrip van de vier die gekapt zijn. Het ontstane moeras kan men gemakkelijk droogleggen en in landbouwgrond veranderen, met het oog op de aangrenzende heide die afloopt naar een beek. Deze beek - *vermoedelijk de Oude Graaf* - watert af op de **Aa en de Dommel**. Vroeger was er een lossing die deze bossen en de beek met elkaar verbond. Deze lossing kan men weer herstellen en breder en dieper maken, al naargelang de noodzaak.

Op die manier krijgt men dan een landgoed van ruim 25 bunder. Dit goed kan men vergroten door nog eens een 12 tot 14 bunder, of een wat meer of minder grote hoeveelheid, nog te ontginnen woeste grond erbij te voegen. Deze grond ligt op een kwart mijl van het kasteel verwijderd en de bodem is van excellente kwaliteit zoals verderop te lezen is in de paragraaf over **woeste gronden, moerassen en turfvelden**.

Van al deze samen te voegen objecten heeft de eigenaar gedurende een zeer lange tijd niet meer dan 120 gulden per jaar getrokken, maar er valt dan wel meer dan 800 gulden uit te halen.

Een bunder grond bestaat uit 400 roeden; een roede meet 16 voet. Een bunder brengt in Weert gewoonlijk 30 gulden pacht op.

Grote tiende

Deze zeer aanzienlijke tiende wordt gelijkelijk verdeeld tussen enerzijds de heer en anderzijds het kapittel van Sint Servaas te Maastricht. De pastoor heeft daarvan een klein vastomschreven gedeelte, dat jaarlijks 200 malder rogge kan opleveren. Malder is de plaatselijke inhoudsmaat. *Een malder vormt zes vaten; een vat vormt vier koppen; een kop vormt vier kannen.*¹⁶

De tiende bestaat uit twintig percelen. Op staat 1 worden de namen van deze tiendpercelen weergegeven. De helft van de tiende van Tungelroy valt niet aan de heer toe, maar aan de Witte Nonnen in de Maasstraat.¹⁷ De tiende wordt ieder jaar in twintig gedeelten publiek geveild en wel in natura, in dit geval rogge. Doch in de veilingvoorwaarden wordt bepaald dat men in plaats van rogge in geld moet betalen en dat iedere pachter gehouden is tot het betalen van een bepaalde som voor iedere malder die hij toegewezen heeft gekregen.

Vroeger betaalde men deze tiende in rogge, behalve enkele partijen die in geld afgerekend werden op basis van een vastgestelde prijs, zulks op grond van een beschikking van de scholtis en schepenen van Weert. Het overschot werd op diverse zolders opgeslagen wat behalve kosten ook een aanzienlijke hoop afval veroorzaakte. Vijf jaar geleden heeft men deze manier van handelen en innen gewijzigd. Voor de eigenaar is het nieuwe systeem veel voordeliger.

Staat 1

Grote tiende van Weert de 20 percelen

- Vaerenakker
- Grote Molenakker
- Hofakker
- Navel
- Meervinne
- Betmerakker
- Dijkerakker
- Boekenterakker
- Keenterakker
- Heggergeleijt
- Bucht
- Kleine Molenakker
- Ouwken
- Soerendonxgeleijt
- Noensgeleijt
- Haesken ende Kalfsken
- Klein Hoefsteeghsken
- Scheurmansgeleijt
- Swartbroeck
- Tungelroy

De gemiddelde jaarlijkse opbrengst van de tiende over de jaren 1770 - 1774 bedroeg in natura 783 malder rogge en omgerekend in geld.....5482 gulden en 16 stuiver. De rentmeestersrekeningen over deze vijf jaar zijn ofwel als origineel ofwel als gewaarmerkte kopie in bewaring gegeven bij het kantoor van de Kamer van Ukkel te Brussel.

De rekeningen over de volgende vier jaar, namelijk 1775, 1776, 1777 en 1778 zullen binnenkort overgelegd worden.

Volgens de gegevens in de verkoopvoorwaarden voor de veiling in de Kamer van Ukkel bracht de grote tiende voor het jaar 1778 slechts 3720 gulden 19 stuiver en 8 oord op,¹⁸ een daling van ruim 30%.

Deze tiende kan sterk verbeterd worden; de opbrengst is reeds gestegen en zal ieder jaar verder stijgen door het voortdurend ontginnen van kleine stukken woeste grond. Deze woeste gronden, waarover reeds eerder geschreven is en waarop nog later teruggekomen zal worden, behoren aan de heer. De ontgonnen gronden, die enige tijd geleden in cijns zijn gegeven, brengen nu reeds mooie tiendplichtige vruchten op.

De tiende die afkomstig is uit deze ontginningen, noemt men novale tiende. Deze tiende behoort onbetwistbaar aan de heer toe. Echter de heer krijgt slechts een helft; de andere helft valt voorlopig toe aan het kapittel van Sint Servaas. Om zijn rechten te handhaven worden ieder jaar de aanspraken van de heer op de andere helft van de novale tiende in de voorwaarden van de tiendenveiling in Weert opgenomen. Deze aanspraken zijn gegrond omdat in de provincie Gelre, waarin het Land van Weert gelegen is, elke tiende wereldlijk is tenzij het tegendeel bewezen kan worden. Bijgevolg vallen de novale tienden rechtens aan de wereldlijke tiendheffer toe.

Dit krijgt des te meer nadruk, omdat het kapittel van Sint Servaas het genot en het bezit van de helft van de oude tienden slechts heeft verkregen door middel van schenking en toegevendheid van de zijde van de heren van Weert. Om de helft van de novale tiende terug te krijgen heeft de heer zijn eis contra het kapittel van Sint Servaas bij het Soevereine Hof van Gelre te Roermond ingediend, waar de rechtsgang plaatsvindt.

Er is nog een andere bron die zal kunnen bijdragen aan de vermeerdering van de tiende. Die is gelegen in de aanplant van koolzaad en aardappelen, die al enkele jaren in Weert plaatsvindt. Zonder twijfel zijn deze gewassen aan tiendheffing onderworpen. In verschillende processen heeft het Soevereine Hof van Gelre bij voorlopige voorziening dit recht aan de tiendheffers toegewezen. De bewoners hebben echter geweigerd deze tiende te betalen. Gezamenlijk met het kapittel van Sint Servaas heeft de heer zich in rechte voorzien bij het Hof van Gelre, waar de zaak in behandeling is.

Woeste gronden, moerassen, turfvelden en heiden onder Weert

De heer bezit op het grondgebied van Weert een aanzienlijke hoeveelheid niet in cultuur gebrachte grond, waaronder moerassen, turf- en heidevelden. Dit uitgestrekte gebied loopt door onder Nederweert. Het geheel is nooit opgemeten. Het kan 7000 bunder groot zijn, waarvan 5000 onder Weert en 1500 tot 2000 onder Nederweert.

De op Weerter gebied gelegen grond bestaat voor het grootste deel uit een bodem van mul leem of uit vette en zwarte zandgrond, afgedekt door een leemlaag. Deze twee grondsoorten zijn van zichzelf al vruchtbaar, maar door de menging is deze grond zelfs van uitstekende kwaliteit. Met weinig werk kan men er zeer mooi gras op laten groeien. Door enkel de grond te ploegen kunnen er eveneens rogge en andere graansoorten groeien. Dat is te zien aan de kleine stukken grond die door de heer in cijns gegeven zijn en al enkele jaren in cultuur gebracht en ingezaaid zijn.

Het gebied wordt onderbroken door grote lossingen, waarvan het water samenvloeit in ondiepe bekkens. Met zeer weinig kosten kunnen deze met behulp van sloten gemakkelijk drooggelegd en in weiland veranderd worden. Verder kan men in de zeer diepe met water gevulde turfputten, waarvan enkele tot vijvers zijn ingezakt, vis uitzetten. De vis die reeds in enkele van deze turfputten is gezet is van een aangename kwaliteit, voelt zich er goed thuis en schiet uitzonderlijk goed kuit.

In het noordoosten - *hier wordt het noordwesten bedoeld* - van Weert grenzen de gronden aan en lopen over in de Meierij van 's-Hertogenbosch, in het zuidoosten - *bedoeld wordt het zuidwesten* - aan het Land van Luik bij Bocholt en van Thorn bij Stramproy en in het oosten bij Swartbroek aan het cultuurland van Nederweert.

Deze onmetelijke vlakte is in het noorden zacht glooiend en gaat in de richting van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Er bevindt zich daar een groot turfveld in de vorm van een gordel. Dit turfveld wordt gedeeltelijk geëxploiteerd en dat vormt een niet te breed, eendeloos lang kanaal - *vermoedelijk de Hugterbeek en de Kievitsloop* - van voldoende diepte.

Het is ongelooflijk dat de gestoken turf en het profijt dat dit heeft opgeleverd voor de inwoners van Weert en Nederweert, er niet in hebben geresulteerd dat de heer er enig voordeel van heeft gehad.

Door de edelmoedigheid van de vroegere heren van deze landen, zijnde de voorgangers van de huidige bezitter, hebben de inwoners toestemming gekregen de turfvelden te ontginnen, gras te maaien op de woeste gronden of de heidevelden en daar hun vee te laten grazen enz, dit alles onder voorwaarde dat het alleen voor eigen gebruik is. Er mag niets aan anderen verkocht of afgestaan worden of naar hen vervoerd worden op straffe van zeer zware boetes.

Deze toestemming is van zeer oude datum - 23 februari 1482 -. Toentertijd bezaten de heren deze landen op soevereine titel en genoten zij de daaraan verbonden rechten en prerogatieven. Bij de inbezitname van deze landen door middel van blijde inkomst of inhuldiging werd deze permissie gegeven of bevestigd. Zij was echter allesbehalve gratis. De heren hebben deze aan hun onderdanen slechts verleend in ruil voor hand- en spandiensten en andere persoonlijke diensten en onder voorbehoud dat zij vrij zouden zijn dit privilege te allen tijde te veranderen, te vermeederen of te verminderen en wel zodanig dat het zou strekken tot zeer groot voordeel voor henzelf, hun opvolgers of rechthebbenden.

De omwenteling in de Nederlanden, die tegen het jaar 1560 is begonnen en die beëindigd werd door de vrede van Nijmegen van 1648, is het tijdperk waarin de heren hun soevereine rechten verloren en waarna deze landen en heerlijkheden evenals Wessem onder Oostenrijks gezag zijn gekomen. Voordien maakten ze deel uit van het Duitse rijk en contribueerden zij in de openbare lasten van de Westfaalse kreis, waarvan zij deel uitmaakten.

De schuldeisers van de oude bezitters lieten op gezag van de Grote Raad van Mechelen beslag leggen op deze landen. De beslaglegging heeft meer dan een eeuw geduurd en de opbrengsten werden onder deze schuldeisers verdeeld. De tegenwoordige heer heeft alles wat nog resteerde aan schuld betaald en is bij arrest van dezelfde raad van 23 juni 1772 in het bezit en genot van deze landen gesteld.

Tijdens de beslaglegging zijn deze landen zeer slecht beheerd en geadmistriseerd. Ook waren er geen hogere opbrengsten, terwijl die er wel hadden moeten zijn. Er waren namelijk oneindig veel rechten, die zeer beperkt nagekomen werden, omdat het beheer niet waakzaam genoeg was.

De bewoners hebben hiervan geprofiteerd en zij hebben onder andere het recht van de heer betwist dat hij over deze woeste gronden kan beschikken zonder hun toestemming. Zij beschikten noch over titels noch over een grond. Immers de door de voorgangers van de tegenwoordige heer aan hen verleende privileges om turf te steken, gras te maaien en hun dieren te laten weiden waren tijdelijk van aard en herroepbaar. Hun eisen zijn dan ook afgewezen en de eigenaar is bevestigd in zijn vrije beschikking en genot van deze zaken bij twee arresten van het Soevereine Hof van Gelre te Roermond van 16 december 1773 en van december 1778.

Het staat dus vast dat de heer het recht heeft om over de woeste gronden te beschikken. Hij kan turf steken in een zeer groot deel van de velden, die zich bevinden in het noordelijke deel in de richting van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Behoudens het profijt dat de heer kan trekken van deze turf heeft hij ook nog het voordeel dat het turfkanaal, waar de turf al weg is en nog weggehaald zal worden, kan gaan dienen voor de afwatering van de stilstaande verzamelbekkens, die de bossen onder water zetten, waarvan reeds eerder sprake was en van nog verschillende andere stukken grond.

Reeds eerder is gezegd dat deze vlakte zacht glooiend is gaande in de richting van het turfkanaal - *vermoedelijk de Kievitsloop* - grenzende aan de Meierij van 's-Hertogenbosch.

Met weinig kosten kan men sloten graven voor de afwatering die volstrekt natuurlijk aflopen naar het kanaal. Dit kanaal staat via grachten in verbinding met beken. Deze hebben van de kant richting Hugten hun uitwatering in de Dommel en van de andere kant in de Aa. Deze beken die nu sterk verwaarloosd zijn en die zich bevinden op dezelfde glooiende vlakte, kunnen, als zij vergroot en behoorlijk uitgediept worden, zoals hierboven reeds gezegd is, dan gaan dienen voor de afwatering van de plassen evenals de daarop uitkomende lossingen en die niet alleen de bossen van de heer onder water zetten, maar ook nog alle andere grond op deze vlakte.

Men kan zeggen dat als deze middelen tot drooglegging worden toegepast, het lage gedeelte van deze vlakte - *vermoedelijk de Grashut en omgeving* - dat zich bevindt aan de noordzijde, tot uitstekende weilanden gemaakt kan worden en het hoge gedeelte zonder andere hulp met uitzondering van een ploeg in cultuurgrond veranderd kan worden en dan haver en rogge zal voortbrengen. De ervaring met enkele bunders ontgonnen grond op deze vlakte staft de waarheid van deze bewering.

Van de woeste gronden, gelegen in het zuidoosten - *hier wordt duidelijk het zuidwesten bedoeld* - van Weert en die zich uitstrekken tot aan de grenzen van Luik en van Thorn is het grootste deel echte heide. De bodem is van grijsachtig zand gemengd met steengruis en kiezelsteentjes. Het noorden van deze heidevelden - *vermoedelijk de Boshoverheide* - is bezaaid met een keten van terpen en zandheuveltjes of een soort duinen. Er zijn echter zeer gemakkelijk te cultiveren stukken grond. Men merkt zelfs op dat een persoon op zijn gemak omstreeks een morgen kan bebouwen en ondanks dat er slecht bebouwd werd is er zeer goede rogge en boekweit geproduceerd.

Als men veronderstelt dat dit terrein niet geschikt is voor landbouwgrond, kan men er bossen aanplanten. De bodem schijnt voldoende kwaliteit voor dit gebruik te bezitten.

Achter deze heide - *met name de Altweeterheide* - is er een omvangrijk moeras - *het Wijffelterbroek* -, waarvan de bodem voldoende stevig is en waarop overvloedig gras kan groeien. Het kan ook gemakkelijk drooggelegd worden. De Neerbeek en de Ghoorbeek die uitmonden in de Maas, lopen op een kleine afstand van dit moeras. Het moeras ligt hoog genoeg waardoor drooglegging gemakkelijk is en het daarna in goede weilanden veranderd kan worden.

De drooglegging zal niets kosten, omdat het moeras vol turf zit en er tot heden niets gestoken is. De verkoop van de turf zal namelijk de kosten dekken. Deze kosten worden veroorzaakt omdat men verplicht is lossingen aan te leggen.

DENOMBREMENT

Des Droits & Domaines appartenant à Mr. le Prince de Chimay, Seigneur des Villes, Terres & Seigneuries de WERT, NEDERWERT & WESSEM situés dans la Gueldre Austrichienne à deux lieues de Ruremonde, à sept de Maefricht, & à onze lieues de Liège, à Vendre à la CHAMBRE D'UCCLE à Bruxelles; Avec des Observations & Renseignements sur les produits & Revenus de ces Terres & Seigneuries, sur les ressources & les avantages dont elles sont susceptibles, & sur les qualifications du Propriétaire desdits Biens.

SEIGNEURIE DE WERT.

Cette Seigneurie consistant, dans la Ville, & quatre Hameaux nommés Buytinghen: Le Seigneur a sur toute l'étendue de leur Territoire haute moyenne & Basse Justice.

CHATEAU, BATIMENS, FOSSE & JARDIN.

IL y a une Carcasse très vaste d'un vieux Château non habité qui n'est séparé de la Ville que par un Fossé. Il communiquoit autre fois à la Ville par un Pont, qui, comme le

Het derde gedeelte van deze woeste gronden is in het oosten van Weert gelegen in de richting van Swartbroek en het bouwland van Nederweert, en vormt het mooiste deel van de vlakte. Zij bevat cultuurgronden (die even goed zijn als die in het Land van Waas)¹⁹ en is daarvan slechts gescheiden door een haag van kreupelhout. Deze haag omringt op het oog een gebied van circa 200 bunder, dat ofschoon aangeduid als een dorre vlakte of moeras, een goed weiland is. De bewoners laten er hun ossen, koeien, schapen en andere beesten grazen; er zijn er een groot aantal van, die rijkelijk voedsel vinden. Sterker nog, met weinig moeite kan men dit moeras - *vermoedelijk de Roukespeel en het Laagbroek* - in een uitstekend weiland veranderen en dan in kleinere stukken opdelen. Ieder jaar kunnen dan enkele van deze stukken begraasd worden en de andere stukken kan men dan hooien. Het hooi kan weer gebruikt worden om de paarden, beesten en kudden gedurende de winter van voedsel te voorzien.

Na dit moeras dat men als een kostbaar stuk kan beschouwen, bevindt zich een oneindig grote vlakte - *vermoedelijk Roeventerpeel/Sarsven en omgeving*. Deze geheel woeste gronden zijn duidelijk de beste. De oppervlakte is van mul leem en daaronder zit turf, waardoor het zeer vruchtbaar gemaakt kan worden. De gronden van deze vlakte zijn een ware goudmijn. Men heeft reeds enkele gedeelten omgezet en het uithalen van de turf heeft geleid tot het ontstaan van twee grote uitgestrekte meren - *Schoorwater* - van meer dan 200 bunder.

De overvloedige regens hebben ertoe geleid dat deze meren zelfs in de zomer de gronden op deze vlakte onder water zetten. Hierdoor zijn zij niet meer dan onbruikbare moerassen zonder nut. Het is gemakkelijk deze overstromingen vooral in de zomer te voorkomen om dan te genieten van de weilanden die daar het resultaat van zijn. Ten noorden - *hier wordt zuiden bedoeld* - van deze meren heeft de natuur een helling gevormd en op het einde van deze helling bevindt zich een beek die uitkomt in de Maas. Als men gebruik maakt van sloten en van lossingen kan men zich gemakkelijk van dit middel bedienen, dat de natuur biedt voor afloop van het water, dat de meren anders laten terugvloeien op de vlakte.

De vlakte is bijna helemaal voorzien van een groene grasmat, wat op vruchtbaarheid duidt. Het terrein van deze vlakte vraagt slechts omgeploegd en ingezaaid te worden om graan te produceren. Enkele stukken grond die door de heer in cijns zijn gegeven en waarvan het gras bij het begin van de lente omgeploegd is, hebben nog in hetzelfde jaar zeer goede vlas opgeleverd en ook haver, waarvan het stro even sterk is als riet. Andere stukken die ook in cijns zijn gegeven en die reeds twee of drie jaar beakkerd worden, brengen tarwe, koolzaad, patatten of aardappelen, veldboontjes en andere lekkere gewassen voort. Dat geeft aan dat de bodem van plantaardige zouten is voorzien en dat is gemakkelijk waar te nemen.

Daaruit volgt dat men vrij exact kan nagaan wat de samenstelling van de woeste gronden is en dat het gemakkelijk is ze produktief te maken hetzij voor bos, hetzij voor akker- of weiland.

Een eigenaar die zorg besteedt aan het beheer van deze landen en heerlijkheden en die in het bijzonder aandacht besteedt aan de woeste gronden, zal gemakkelijk ieder jaar een honderdtal bunders produktief kunnen maken door een gedeelte van de opbrengst uit de heerlijkheden daarin te investeren, waarbij wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het niet de bedoeling is dat hijzelf de ontginning van alle daarvoor geëigende woeste gronden ter hand neemt. Want hij zal gemakkelijk mensen kunnen vinden, waaraan hij tegen cijns en rente de grond kan uitgeven.

Het staat vast dat hij aan cijnsen bijna tien stuiver voor iedere bunder zal krijgen, als die in produktie genomen wordt en tiendplichtige vruchten zal voortbrengen. Iedere bunder brengt volgens de algemene schattingen van het land 12 malder op, met het gevolg dat per bunder de tiende een elfde - *dus niet een tiende* - malder zal opbrengen. Dat is meer dan een malder per bunder. De normale prijs bedraagt zes gulden per malder.

Op deze wijze kan de eigenaar bij een actief, vooruitstrevend en verstandig beheer in vijf of zes jaar een voordeel halen van zes gulden en tien stuiver van iedere bunder ontgonnen grond, waarvan zes gulden voor de tiende en het meerdere voor de cijns. Het zal eenvoudig zijn de opbrengst uit deze heerlijkheden te verdubbelen of ten minste met een derde te vermeerderen en vooral die van de tiende, die meer dan twee derde deel vormt van de opbrengst.

Kleine tiende

De kleine tiende wordt geheven op vlas, hooi, bijen, lammeren enz. Zij wordt publiekelijk verpacht en wel voor een vaste termijn van twee jaar. Evenals de grote tiende wordt deze voor de helft gedeeld met het kapittel van Sint Servaas.

De eigenaar van deze tiende ondervindt nadeel van de tweejaarlijkse verpachting omdat de pachter daardoor geen juiste waardeberekening van deze tiende voor het tweede pachtjaar kan maken met het gevolg dat de veilingprijs ruim onder de werkelijke waarde valt.

Er bestaat trouwens een misbruik van de kant van de kandidaat-pachters. De meesten zijn namelijk grote akkerbouwers met een aanzienlijke hoeveelheid grond en zijn verwant aan andere grote boerenfamilies. Zij hebben de keuze hetzij voor hen, hetzij voor hun verwanten een meer of minder grote hoeveelheid lammeren te fokken, bijen te vermeerderen en andere zaken waarvan de kleine tiende wordt geheven. Want zij beschikken over middelen waarmee zij in het tweede jaar van hun pacht hun opbrengsten kunnen verdubbelen of verdrievoudigen waardoor de opbrengst van deze tiende altijd onder zijn werkelijke waarde blijft.

Door deze tiende slechts voor één jaar toe te wijzen, zoals dat ook voor de grote tiende wordt toegepast, kan deze misstand gemakkelijk verholpen worden.

De gemiddelde opbrengst van deze tiende gedurende de genoemde vijf jaar bedraagt in gulden ..... 118 - 3 - 9.

Door een goed beheer en administratie kan dit bedrag gemakkelijk en zeker verdubbeld worden.

Windmolens

Er zijn in Weert twee windmolens die aan de heer toebehoren. Een ervan - *de Binnenmolen* is, met een klein huis, gelegen bij de omwalling van de stad. De andere - *de Sint Rombouts- of Buitenmolen* - die dichtbij de stad ligt is drie jaar geleden opnieuw opgetrokken. Deze molens worden voor drie jaar verpacht middels openbare verpachting. De pachtprijs wordt uitgedrukt in een hoeveelheid rogge, die echter ieder jaar tegen een vaste prijs, die vastgelegd is in de pachtvoorwaarden, wordt teruggekocht. De pacht ontvangt men dus in geld en niet in rogge. Vijf jaar geleden heeft men dit gebruik om in geld te betalen geïntroduceerd.

De gemiddelde opbrengst van deze molens over vijf jaar bedraagt 374 malder 3 vaten en in guldens ..... 2657 - 2 - 9.

Volgens de eerder genoemde verkoopvoorwaarden brachten de molens in het boekjaar 1778 nog maar 1481 gulden 8 stuiver op.

Het huis, dat bij de wal gelegen is, wordt gezamenlijk met de molen verhuurd. De pachtprijs wordt hierdoor niet hoger. De persoon die er pachter wordt, heeft dan ook maar een huurperiode van drie jaar. De huidige pachter woont in de stad, zodat dit kleine huis alleen maar dient als rustplaats voor de knecht, die 's nachts de molen bewaakt. Het is voor de eigenaar voordelig om dit huis apart te verhuren. Hiervoor kan men gemakkelijk 45 tot 50 gulden krijgen, zonder dat dit enige vermindering van het rendement van de molen zal teweegbrengen.

Watermolen

In de parochie Weert ligt op driekwart mijl van de stad het dorp Swartbroek waar zich een watermolen bevindt. Deze molen is gebouwd op een beek - *de Molenbeek, thans Leukerbeek* - die voor de afwatering van een deel van de lossingen van de naburige heide dient. Om het water niet op te houden is bepaald dat de molenaar jaarlijks van 15 mei tot 15 september niet zal malen omdat anders schade toegebracht zou kunnen worden aan de graangewassen en de graslanden.

Deze molen wordt eveneens bij openbare veiling verpacht voor een termijn van drie jaar. De pacht is in rogge waarvoor men geld ontvangt zoals in voorgaande paragraaf.

Bij deze molen behoort ook een pachthof bestaande uit gebouwen en 6 of 7 bunder grond. Het zal gemakkelijk zijn deze pachthof uit te breiden omdat zich bij deze gebouwen een groot woest terrein bevindt van ongeveer 20 tot 30 bunder, aan een stuk, laagliggend en van een goede bodemstructuur, dat aan de heer behoort.

De beek, waarop de molen draait, bevloeit dit terrein. Er groeit goed gras en men behoeft weinig moeite te doen om dit te veranderen in zeer vruchtbare weilanden. De beek kan zelfs dienen om het vruchtbaarder te maken en het te bevoeien naar behoefte.

De gronden die het huidige produktieareaal van de hoeve vormen, zijn geënclaveerd in woeste gronden die men heidevelden noemt en die een zeer goede bodemstructuur bezitten. Deze woeste gronden behoren aan de heer en het zal gemakkelijk zijn deze in produktie te nemen en ze winstgevend te maken. Door een twintig of dertig bunder, eventueel wat meer of minder, samen te voegen kan men het cultuurareaal van de hof vergroten en wel met des te meer reden omdat er anders veel meer gebouwen dan nu nodig zullen zijn.

De exploitatie van het huidige cultuurareaal geschiedt door de molenaar, een knecht en een paard (het is te zwaar voor een paard), maar het zal niet genoeg voor twee personen zijn. De molenaar en zijn knecht hebben niet genoeg werk vooral in de periode van 15 mei tot 15 september omdat de molen dan niet draait. Een enkel persoon kan er niet van leven.

Met gemak kan men goede en grote weilanden van het terrein maken, die bevoeid worden door de Molenbeek en daardoor zal het ook weer gemakkelijk zijn de veestapel van deze hoeve uit te breiden. Deze toename van het aantal dieren zal op haar beurt een overschot aan mest geven, dat gebruikt zal kunnen worden om de woeste gronden te bemesten, die men dan in produktie kan nemen, wat de oogsten zal doen gedijen. En als het ooit mocht gebeuren dat men niet voldoende stro heeft bij de start van deze ontginningen, dan zal het voor de molenaar, wiens hoeve dichtbij bouwlanden ligt, gemakkelijk zijn strooisel te maken voor de hele veestapel en de noodzakelijke mestproduktie te verhogen. Want hij kan door het pachten van verschillende stukken van de grote tiende, die ieder jaar geveild worden, zich daarvan voorzien.

Deze vergrote pachthof geeft de mogelijkheid van een opbrengst van meer dan duizend gulden voor alleen het bouwland. In de huidige staat brengt het geen 150 gulden op.

De gemiddelde jaarlijkse opbrengst van de molen over vijf jaar is 71 malder 3 vaten in rogge en in gulden.....499 - 10 - 6.

Volgens de eerder genoemde verkoopvoorwaarden bracht de molen in het boekjaar 1778 nog maar 411 gulden, inclusief het recht op de waterlopen op.

Cijnzen, renten in granen, kippen, kapoenen en geld

De heer van Weert bezit verschillende cijnzen en renten en andere lucratieve rechten in de vorm van granen, kippen, kapoenen en geld. Sedert enkele jaren heeft hij een aantal bunders grond in cijns gegeven, die hebben geleid tot een verhoging van dat deel van de opbrengsten dat in geld wordt betaald.

De gemiddelde opbrengst van deze zaken over vijf jaar zowel voor Weert, Nederweert als Wessems is 58 malder, 4 vaten, 3 koppen rogge, 1 malder, 1 vat gerst, 347 kippen en 136 kapoenen, en in gulden.....904 - 10 - 9.

Deze opbrengst kan men verhogen door of de verschillende cijnsplichtige zaken in natura te laten betalen of een normale prijs zien te krijgen voor hun terugkoop. De rentmeester heeft tot op heden in zijn rekeningen de kippen voor 3 stuiver en de kapoenen voor 7 stuiver opgevoerd en de granen al naargelang.

Het plantrecht of het recht langs de wegen te planten

Men kan langs de wegen van deze heerlijkheid een aanzienlijke hoeveelheid bomen planten, omdat die voor het grootste deel ontbreken. Deze bron van inkomsten is absoluut verwaarloosd gedurende het gerechtelijk bestuur.

De wegen in deze heerlijkheid zijn talrijk. Dikwijls zijn er twee of drie die beginnen en eindigen op dezelfde plaats. Het merendeel van deze wegen is van een mateloze breedte en heeft zowel hoeken als zeer grote bochten. Zij zijn zonder aanplant en niet in cultuur gebracht in weerwil van het feit dat de aangrenzende grond in produktie is en veel opbrengt. Deze zaak verdient aandacht. De huidige heer heeft enkele van deze wegen teruggebracht tot een passende breedte conform de met betrekking tot dit onderwerp gegeven plakkaten en heeft de overblijvende in cijns gegeven aan de eigenaren van gronden die aan deze wegen grenzen of die erop uitlopen.

Rechten van eer

De rechten van de heer van Weert bestaan uit de hoge, de middelbare en de lage justitie. Hij benoemt de scholtis, de schepenen, de secretaris enz. en kan uit de daarbij behorende toewijzing van deze ambten voordeel halen. *Het jaarlijks veranderen van de magistraat vormt daar een onderdeel van.*²⁰ Hij is op enigerlei wijze medeëigenaar van het stadhuis. Hij heeft daar een zaal, die bestemd en gereserveerd is voor het bestuur en de uitoefening van zijn rechten.

De gevangenen zijn onder dit stadhuis en hun onderhoud is voor rekening van de gemeenschap. De jacht en de visvangst waarvan de heer tot nu toe niets heeft gekregen, zijn goed en overvloedig. Hij benoemt ook de pastoor van Weert, zij het om de beurt met het kapittel van Sint Servaas. De pastoor is in 1758 benoemd door de voorganger van de huidige heer.

Het weegrecht of het recht op de stadswaag, het gruitrecht of de belasting op ieder vat bier, het recht op het beste kateel enz. enz. enz.

De heer van Weert bezit en heeft het genot van het recht op de stadswaag of het weegrecht, het gruitrecht of de belasting op ieder vat bier, het recht op het beste kateel, het recht om de varkens te merken die men laat weiden onder zijn jurisdictie, het recht van de aanvaarding van de meesters van het wolambacht, het recht van leenverheffing en ten slotte het recht van boeten en verbeurdverklaringen.

Het recht op het beste kateel of de dode hand is synoniem met de keurmede. Dit is het recht van de heer om na het overlijden van een keurmedige het beste meubelstuk uit diens nalatenschap te kiezen, een soort cijns dus. In de Weerter en Nederweerder praktijk werd dit recht - zoals veelal elders ook het geval was - met een geldsom afgekocht.²¹ Op andere plaatsen kon de heer het beste dier kiezen; men gebruikte daarvoor ook wel de benaming als het peerdsrecht of koerecht. Het woord kateel heeft relatie met het hedendaagse Engelse woord cattle.²²

Het merendeel van deze rechten is verwaarloosd en dat is niet te verbazen wanneer men bedenkt dat dit land meer dan een eeuw onder gerechtelijk bestuur heeft gestaan. Dus is de jaarlijkse gemiddelde opbrengst over vijf jaar in gulden van al deze verschillende rechten slechts.....244 - 17 - 6.

Het Land van Weert, en ook Nederweert en Wessem werden op titel van soevereiniteit bezeten zoals hierboven reeds gezegd is. De heren genoten toen, buiten de rechten die wij gedetailleerd in deze paragraaf beschreven hebben, koninklijke rechten van de tweede categorie, zoals het muntrecht, het recht van gratieverlening aan criminelen, het recht

privileges te verlenen enz. enz. enz. En zij genoten voorts het schatrecht en het recht om belastingen te heffen. De hoogte daarvan is bijna altijd 18.000 gulden geweest en dat is heden ten dage nog steeds zo. Toen de heren van deze landen in hun plaatsen resideerden en daar als soevereinen heersten, was de handel er actief en florissant. Ook de rechten waarvan de opsomming zoëven gedaan is, leverden hen een aanzienlijk inkomen op.

NEDERWEERT

Het dorp Nederweert is welgelegen en goed gebouwd. De akkerbouw, te zamen met de handel in granen, wijnen, brandewijnen enz.enz. is in handen van de bewoners die hun vak goed verstaan en heeft hen voor het grootste deel welvarend en rijk gemaakt. In deze parochie zijn er meer dan 2600 bunder bebouwbaar land. De opbrengst van deze grond doet niet onder voor de beste teelt in Vlaanderen.

Tienden, grote en kleine

Alleen de heer van Weert bezit en geniet de grote en kleine tienden, met uitzondering van een klein, bepaald en omschreven gedeelte wat aan de pastoor toekomt en wat per jaar 100 malder rogge kan opleveren, en een ander gedeelte wat toebehoort aan verschillende particulieren, bekend onder de naam van **Duras**, en wat het dubbele kan opbrengen van dat van de pastoor.

Staat 2 geeft de namen van de 19 tiendepercelen van Nederweert weer.

De beschouwingen en onderzoekingen die gedaan zijn met betrekking tot de tienden van Weert en met betrekking tot de verbetering en verhoging, waarvoor zij vatbaar zijn, kunnen op die van Nederweert ook van toepassing verklaard worden, behalve met betrekking tot de novale tienden op de woeste gronden, die men al heeft uitgegeven en in de toekomst zal uitgeven. De heer heeft en kan geen enkele moeilijkheid onderhouden in deze parochie, omdat hij de enige tiendheffer is, die recht heeft op de ontgonnen en de te ontginnen gronden.

De grote en kleine tienden brengen over vijf jaar gemiddeld 1275 malder 3 vaten rogge op of in gulden.....9065 - 3 - 0.

Uiteraard trad in het boekjaar 1778 ook hier een forse daling van bijna 30% op. De tiendenopbrengst daalde in gulden tot 6507 - 1 - 3.

Woeste gronden, moerassen, turfvelden en heidevelden

Het niet in cultuur gebrachte gedeelte van dit gebied is gelegen in de uitgestrektheid van de parochie en is groot 1500 tot 2000 bunder. De paragraaf die handelt over de woeste gronden onder Weert, zowel voor wat betreft de ontginningsmogelijkheden als voor mogelijke opbrengsten kan ook toegepast worden op die van Nederweert. De woeste gronden onder deze twee parochies horen bij elkaar en vormen eigenlijk een geheel.

Staat 2

Grote tiende van Nederweert de 19 percelen

- Schoorakker
- Hulsen
- Kreyel
- Langhgeleijt
- Veestraat
- Hoyakker
- Meeuwissehoeven
- Hageldoren
- Borgwee
- Broekerstraat
- Broekerakker
- Houtsakker
- Vennegeleijt
- Meijssenriet
- Heerstraat
- Ongevalligen Horik
- Bossergeleijt
- Millert en Proemenakker
- Dijkerakker

Cijnzen en renten

Deze rechten in de parochie Nederweert zijn verschuldigd in granen, kippen, kapoenen en in geld. Zij zijn vatbaar voor dezelfde vermeerdering als die van Weert. Over de baten zal hier niets gezegd worden, omdat deze onderdeel uitmaken van dezelfde categorie onder Weert en aldaar beschreven staan.

Windmolens

Er zijn twee aan de heer toebehorende windmolens in de parochie Nederweert. De ene ligt op Rosvelt waarbij een stenen huis behoort en twee bunder grond, de andere is op Roeven. Beide verkeren in goede staat en worden op dezelfde wijze beheerd als die in de parochie Weert.

Deze molens brengen gedurende 5 jaar gemiddeld 390 malder en 3 vaten rogge op en in gulden ..... 2774 - 1 - 6.

Ook hier trad de daling op, zoals in Weert. In 1778 bedroeg de opbrengst, inclusief het recht op de wind, 1766 gulden 12 stuiver.²³

Het recht om langs de wegen te planten

De heer heeft het recht om langs de wegen van het grondgebied van de parochie Nederweert te planten. Wat eerder over dit recht gerapporteerd is met betrekking tot de situatie onder Weert, kan men toepassen op Nederweert.

Nuttige en ererechten

De heer heeft het recht van de hoge, middelbare en lage justitie, zowel over Nederweert als over de parochie Leveroy. Hij heeft, zoals in Weert, het recht van benoeming van scholtis, secretaris, schepenen enz. De heer heeft ook een leenhof; hij benoemt de stadhouder van dit hof en de leenmannen. Er zijn in de heerlijkheid Nederweert en die van Weert vier grote lenen en ongeveer twintig kleine, kluppellenen genaamd, die men in het leenhof verheft.

In het denombrement van 1753 is volgens een verklaring van de leengriffier sprake van ongeveer 41 bundige en kluppellenen, als ook bossen die onder de leenzaal ressorteren.²⁴

Het jacht- en visrecht behoren hem toe. Bovendien heeft hij het recht van de waag, evenals dat van de gruit, het recht op het beste kateel, het recht van verheffing en dat van boetes en verbeurdverklaringen.

De opbrengst van deze nuttige rechten bedraagt voor dit onderdeel gemiddeld per vijf jaar in gulden ..... 50 - 2 - 0.

De toevallige baten, zoals enkele verkopen van bomen, de kleine bijdragen van de molenaars en de rechten van rantsoen op de tienden en andere objecten, die men publiek verhuurt, hebben gemiddeld over vijf jaar in Weert, Nederweert en Wessem opgebracht in gulden ..... 553 - 14 - 9.

De heer trekt, ook van de helft van de Weerter tiende die aan het kapittel toevalt, het zogeheten rantsoengeld - een soort opcenten -, waarvan de hoogte ieder jaar opnieuw vastgesteld wordt, niettegenstaande het recht dat de heren pretenderen op deze tiende.²⁵

Produkten en revenuen in totaal van de landen van Weert, Nederweert en Wessem

De totale opbrengsten en revenuen van de genoemde landen bedragen per jaar over de jaren 1770 - 1774 gemiddeld 3000 malder rogge en in gulden 23.410 en 12 stuiver. In de courante munteenheid is dat 27.312 gulden en 7 stuiver.

Het is opvallend dat nu voor de eerste keer in het stuk de courante gulden wordt gebruikt. Alle eerdere cijfers zijn namelijk in harde of wisselgulden. De harde Brabantse gulden is synoniem met de veel gebruikte term Brabantse wisselgulden. Het wisselgeld was meer waard dan de courante gulden. De verhouding is 6 gulden wissel staat tot 7 gulden courant.²⁶

De lasten, die op de heerlijkheden rusten, staan getrouw en gedetailleerd in de verkoopvoorwaarden vermeld met daaraan toegevoegd een verklaring van de griffier van de Soevereine Raad van Gelre van 26 september 1776, dat alle andere lasten in de registers zijn geschrapt en doorgehaald.

Tot zover het denombrement.

Staat 3 geeft een overzicht van deze lasten. In de volgende paragraaf zal daarop voor zover het de aflosbare verplichtingen betreft, nader worden ingegaan.

Niet in het denombrement maar wel in de verkoopvoorwaarden wordt de kandidaatkoper erop gewezen dat de heer-verkoper nog een tweetal processen als gedaagde heeft te voeren vanwege het kapittel van Sint Servaas te Maastricht. De koper kan deze procedures naar eigen goeddunken en op eigen kosten voortzetten. Het betrof hier enerzijds de kwestie dat de prins diende bij te dragen in de kosten van reparatie van de parochiekerk van Weert en anderzijds in de kosten van de oprichting van een rectoraat te Swartbroek.²⁷ Deze zaken dienden te Roermond.

De in het denombrement genoemde inkomsten moeten gezien worden als bruto-inkomsten. Want in mindering daarop dienen nog gebracht te worden de beheerskosten, zoals reparaties aan de molens, reis- en portokosten, kosten van de zitdagen, kosten voor het banket bij het uitgeven van de tienden, zolderhuur voor het opslaan van het tiendekoren, commissiegelden. De grootste kostenpost was de schatting op de tienden en de molens. Deze bedroeg circa 1800 gulden. In het boekjaar 1769 beliepen alle beheerskosten bij een totaal bruto-opbrengst van circa 16.500 gulden ruim 5000 gulden ofwel bijna 30%. De heerlijkheden gaven bijgevolg een winst te zien van circa 11.500 gulden.²⁸

In de verkoopvoorwaarden wordt niet over een totaal opbrengst met betrekking tot 1778 gesproken. Maar aangezien de inkomsten uit de tiende en de molens ruim 90% van het geheel uitmaken en de daling ten opzichte van 1770 - 1774 met betrekking tot deze posten ongeveer 30% bedraagt, komt een berekening van de bruto-opbrengst in 1778 grofweg uit op 17.000 gulden. Dit is nauwelijks afwijkend van de bruto-opbrengst in 1769.

Exacte cijfers kunnen ook gegeven worden. Want ter berekening van de waarde van het erfdeel van de markiezin De Los Rios in de drie heerlijkheden - waarover later meer - moest de gemiddelde netto-jaaropbrengst over de periode 1759-1768 vastgesteld worden. Die kwam uit op 12.280 gulden. Er is dus geen exceptioneel verschil met de opbrengst over 1769.

Uit al deze berekeningen blijkt duidelijk dat de in het denombrement genoemde gemiddelde inkomsten over de periode 1770-1774 veel hoger lagen dan in de voorliggende en nakomende periode. De cijfers in het denombrement geven een geflatteerd beeld. Dit kan mede aangetoond worden aan de hand van een overzicht van de jaarlijkse opbrengst van de tiende in pares gedurende de periode 1759 - 1785.²⁹

Uit dit staatje blijkt overduidelijk dat de periode 1770 - 1774 eruitspringt. De opbrengsten zijn in die jaren inderdaad uitzonderlijk hoog.

JAREN	PARES
1759 - 1768	120
1769	99
1770 - 1774	172
1775 - 1779	155
1778	120
1780 - 1785	137

4. De verkoop van de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem

De prins-verkoper en zijn schulden

Philippe-Gabriel-Maurice-Joseph d'Alsace d'Hénin-Liétard(12), graaf van Boussu, prins van Chimay en van het Heilige Roomse Rijk, grande van Spanje in de eerste klasse., eerste pair van Henegouwen en van het graafschap Namen, heer van

Staat 3

Jaarlijkse vaste lasten

In rogge

- Recollecten, legaat van de graaf van Horne 12 malder
- Heilige Geestmeesters Weert, legaat van Margareta de Croÿ 17 malder
- Heilige Geestmeesters Nederweert 3 malder
- Rector van het Sint Antoonsaltaar 3 malder

In Brabants geld

- Sint Servaaskapittel te Maastricht, voorheen 10 gouden realen, thans 34 gulden
- Armenmeesters van Weert, legaat van Jenne van Meurs en van Margareta de Croÿ, iedere dame 12 gulden 24 gulden
- Bedienaren Sacramentsaltaar voor elke donderdag een gezongen mis met drie priesters; voor de pastoor 4 gulden, voor de diaken en subdiaken ook 4 gulden, voor de koster 1 gulden en voor de rector van de zang 2 gulden, vanwege Claudia van Savoye totaal 11 gulden
- vier chorealen, die deze missen mee helpen zingen, ieder $3\frac{1}{2}$ el zwart laken à 18 stuivers per el 11 gulden 18 stuiver
- jaardiensten voor Margareta de Croÿ, Claudia van Savoye en graaf Jacob, ieder 3 gulden 9 gulden
- Recollecten, legaat van Jan van Horne een vette os, thans 48 gulden

Losbare rentes

- Kapelaan van de kapel van Onze Lieve Vrouw in de parochiekerk van Weert een losbare rente 92 gulden
  - Hertog van Arenberg een hypotheek van 257.000 franse ponden à 4%, in Brabants geld 119.933 gulden 6 stuiver en 8 oord 5.596 gulden 17 stuiver 9 oord
  - J.B. Cogels te Antwerpen een hypotheek van 280.000 gulden à 4% 11.200 gulden
  - Markiezin De Los Rios een hypotheek van 53.100 gulden à 4%, hiervan is aan mevrouw Carpentier te Brussel 36.000 gulden overgedragen
- jaarlijkse interest Carpentier 1.680 gulden
jaarlijkse interest De Los Rios 444 gulden

Weert, Nederweert en Wessem enz. enz. werd geboren op 22 september 1736, huwde op 25 september 1762 met Laura-Auguste de Fitz-James(13) en stierf op 24 juli 1804 te Parijs. Hij liet geen kinderen na. In 1792 werd hij ridder in de orde van het Gulden Vlies. De prins van Chimay bracht het tot generaal-majoor in het leger van de Franse koning. Zijn vrouw was eredame van de Franse koningin.

(De cijfers achter de namen corresponderen met de namen in bijlage 2, waar de familie-relaties schematisch worden weergegeven.)

Het bestuur over het prinsdom Chimay kreeg hij op 18 augustus 1783 terug. Zijn broer Charles-Alexandre(14) kreeg het graafschap Beaumont geretourneerd. Deze goederen waren al sedert 1635 door de soevereine raad van Henegouwen in beslag genomen vanwege gemaakte schulden door hun voorgangers uit het huis Croy-Chimay-d' Arenberg.³⁰ Prins Philippe-Gabriel verhief de twee lenen Weert, Nederweert en Wessem op 5 september 1761 onder boedelbeschrijving van zijn gestorven minderjarig neefje Thomas junior(11). De boedelbeschrijving was nodig omdat op de eigendommen beslag was gelegd. De verheffing deed de prins - zoals te doen gebruikelijk - niet in eigen persoon, maar hij liet deze handeling uitvoeren door zijn Weerter scholtis Ferdinand J.J. Costerius. Het leenhof van Gelre te Roermond gaf hem daarbij wel de opdracht om binnen twee maanden een denombrement in te leveren.³¹ Aangenomen mag worden dat dit ook is gebeurd, want een summiere staat van rechten - omstreeks deze tijd opge-maakt - bevindt zich in de gemeentelijke archieven van Weert.³²

Nog voor de restitutie van het bestuur en beheer van de heerlijkheden in 1772 werd er een hypotheek op gevestigd. Het leenhof in Roermond schreef in 1769 een akte in, waarbij het echtpaar Henry Heesmans en Maria Angela Door te Antwerpen een deel van de rentebrief van 80.000 gulden à 5% van markiezin Henriette de Los Rios(7) aankocht. Dat deel bedroeg 30.000 gulden (Zie ook bijlage 1.). De lening werd gevestigd op de inkomsten uit de heerlijkheden, vandaar de inschrijving bij het leenhof.³³ De oude familieschuld was nu deels een openbare schuld geworden. De markiezin was een volle nicht van Philippe-Gabriel.

Nog geen half jaar na de restitutie verkreeg de prins op 2 december 1772 het door hem aangevraagde oetroof van het leenhof om zijn heerlijkheden te mogen belasten voor een bedrag van 100.000 patacons of 230.000 gulden. Deze toestemming gold, zoals gewoonlijk voor een termijn van zes jaar.³⁴

Dit wijst erop dat de prins in geldnood zat. Dat dit ook werkelijk het geval was, toont de inschrijving aan van een hypotheek op 4 mei 1773.³⁵ De prins had nogal wat schulden, al dan niet geërfd. In totaal moest hij op basis van een akkoord - zie ook bijlage 1 - gesloten in december 1772 bijna 9500 gulden of 20.000 Franse ponden betalen aan diverse oude schuldeisers, o.a. voor de levering van wijn. Voor ongeveer de helft van deze vordering stelde hij de heerlijkheden als pand. Dat de prins deze vordering niet ineens kon voldoen, maar de betaling van de restschuld van 9900 Franse ponden over twee jaar moest spreiden, duidt niet op een ruime financiële armsglag.

Naar het schijnt vormde dit bedrag slechts een gering gedeelte van de schulden. Want het leenhof schreef op 20 december 1774 een hypotheek van 257.000 Franse ponden of bijna 120.000 gulden in om de heerlijkheden ten name van de hertog van Arenberg te belasten.³⁶ Vermoedelijk had Philippe-Gabriel deze lening reeds eerder gesloten.

Ook deze lening kon de geldbehoefte van prins Philippe-Gabriel en zijn familie niet temperen. Want op 30 april 1777 gaf het Roermondse leenhof toestemming om de heerlijkheden voor een bedrag van 400.000 gulden te mogen belasten. Een maand eerder was de familie een nieuwe lening ten bedrage van 280.000 gulden overeengeko-

men.³⁷ De nieuwe geldschieder was de bekende Antwerpse bankier Johan Baptist Cogels. Als onderpand werden toen alle familiebezittingen ingebracht. Drie jaar later, in mei 1780, gaf de prins opdracht aan advocaat Alexander Costerius om deze lening alsnog als hypotheek op de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem te vestigen. De schuldeiser Cogels wenste toen overigens wel inzicht te hebben in de vaste lasten die op de heerlijkheden rustten. Behalve de kleine lasten - zoals reeds aangegeven in staat 3 - werd alleen de hypotheek van de hertog van Arenberg vermeld. Niet gesproken werd over de rentebrief van de familie Heesmans van 30.000 gulden. Dat was misschien ook niet nodig, omdat deze lening een maand later - in juni 1780 - toch afgelost werd.

Maar evenmin werd de hypotheek van de markiezin De Los Rios opgegeven, misschien omdat deze lening nog niet bij het leenhof stond geregistreerd.

Waar kwam deze hypotheek vandaan?

Reeds op 13 oktober 1768 had de prins met het huis De Los Rios de procedure vastgelegd op welke basis het door hun geërfde 1/9 deel van de heerlijkheden afgekocht zou kunnen worden. Dit deel hadden Henriette en haar broer François(8) geërfd van hun moeder Anna Ernestine d'Alsace(5). Anna Ernestine kreeg dit 1/9 deel bij besluit van de Grote Raad van Mechelen van 15 mei 1744 toegewezen. Ook haar broer Thomas(10), kardinaal-aartsbisschop van Mechelen kreeg 1/9 deel. Richtinggevend voor deze uitkomst was de beschikking van 22 maart 1688 geweest. Deze was gegeven door Philippe-Louis d'Alsace(1) en zijn vrouw Anne-Louise Verreycken(2). Hierin was bepaald dat alle kinderen gelijkkelijk zouden delen in de opbrengsten van hun goederen, mits de goederen vrij zouden zijn van schulden. Dit was het geval in 1740. Bij kinderloos overlijden van hun kinderen zouden de erfdeelen vervallen aan hun oudste zoon of zijn erfgenamen.

Nu de prins van Chimay zijn heerlijkheden ging verkopen, moest hij nog een akkoord sluiten met zijn nicht de markiezin over de aankoop van het haar toebehorende 1/9 deel. Op de eerder genoemde basis sloten zij op 4 september 1779 een akkoord. Hierbij kwamen partijen overeen dat in ruil voor de afkoop van 1/9 deel van de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem de markiezin een lening aan de prins zou verstrekken. De lening had een vaste waarde van 53.100 gulden, die een rente van 4% zou doen. Als onderpand bracht de prins de heerlijkheden in.³⁸

Van de 4% rente van dit kapitaal diende aan mevrouw Carpentier te Brussel 1680 gulden betaald te worden, omdat zij het huis De Los Rios 36.000 gulden had geleend. Het restant van de rente ad 444 gulden zou de markiezin krijgen.

Voorts kwamen beide partijen overeen, dat indien de heerlijkheden verkocht zouden worden, deze hypotheek zou overgaan naar de koper en wel tot het overlijden van de markiezin. Daarna zou de hypotheek afgelost worden.

De waarde van de heerlijkheden werd volgens de vastgelegde procedure bepaald. Eerst werd het gemiddelde van de netto-inkomsten gedurende 10 jaar berekend. Die bedroeg voor de periode 1759-1768 12.280 gulden en 10 stuiver. Het 1/9 deel hiervan was 1364 gulden 10 stuiver. Deze waarde werd omgerekend naar courante gulden en kwam uit op het bedrag van 1581 - 18 - 4. Deze uitkomst werd geacht overeen te komen met een rente-opbrengst van 3 courante gulden op 100 wisselgulden. Om deze rente te ontvangen, dient men dan een kapitaal te hebben van 53.100 gulden.

Op basis van de bepaalde waarde van 1/9 deel leert ons een simpel rekensommetje, dat de heerlijkheden dan 477.900 gulden waard zijn.

De prins had inmiddels het besluit genomen om zijn Gelderse heerlijkheden van de hand te doen. Volgens de geldende regels moest hiervoor formeel octrooi bij het leenhof aangevraagd worden. Keizerin Maria Theresia, als hertogin van Gelre, verleende deze toestemming dan ook in november 1779 met dien verstande dat bastaarden, kloosters en andere instellingen van de dode hand van koop uitgesloten werden.³⁹

Prins-verkoper Philippe Gabriel.

Enige tijd later, op 22 februari 1781, werden bij octrooi nog eens een viertal oudere leningen die op de heerlijkheden gevestigd waren, als hypotheek gepronlongeerd, dit naar aanleiding van een tweetal decreten van het Hof van Gelre.

Ten name van de erven van Dorothea Bors werd een lening verlengd ten bedrage van 5.000 goudgulden à 6%. Oorspronkelijk was dit een lening van 15.000 goudgulden verstrekt door de heren van Hatzfeld op 1 juli 1562 aan de toenmalige heren van Weert.⁴⁰ Deze hypotheek is niet opgenomen in de lijst van lasten zoals vermeld in staat 3. Evenmin werd deze lening afgelost. Aangenomen mag worden, dat deze lening door de prins tijdelijk als persoonlijke verplichting is overgenomen en dat bij ontvangst van de kooppenningen deze lening mogelijkerwijs afgelost zou worden.

Verder werden nog twee rentebrieven ten bedrage van 8200 gulden op naam van de Reguliere Kanunniken te Weert en een rentebrief à 1600 gulden ten voordele van de Witte Nonnen ingeschreven.⁴¹ Deze drie leningen werden inclusief de rente enkele weken later, in maart 1781 - toen de veiling reeds in volle gang was - afgelost. De oudste stamt uit 1534 en is van graaf Jan van Horn. (Bijlage 1 geeft nadere informatie over de oorsprong van deze brieven.)

Toen de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem onder de veilinghamer gingen, waren zij dus topzwaar belast. De hypotheek Cogels en Arenberg bedroegen op een paar tientjes na al 400.000 gulden. Voor deze som was in 1777 octrooi verleend. Hoewel de hypotheek ten name van de markiezin De Los Rios eerst na de verkoop in 1782 ter verzekering van haar rechten werd geregistreerd, was deze de koper wel bekend. In totaal was er een schuld van ruim 453.000 gulden, waarvoor jaarlijks aan rente ruim 19.000 gulden betaald diende te worden en dit dan exclusief de jaarlijkse lasten van de legaten en de gewone kosten. De lening-Bors laten we ook buiten beschouwing.

Zoals in het vorige hoofdstuk reeds is aangegeven, bedroeg de gemiddelde netto-opbrengst 12 tot 13.000 gulden. In de meest gunstige jaren brachten de heerlijkheden ongeveer 18.000 gulden netto op. Hoe men het ook wendt of keert, met deze hypotheeklast viel er alleen verlies te lijden.

De veiling en de verkoop

De veiling bij opbod en brandende kaars werd gehouden in de Kamer van Ukkel. Dit is een kamer in het stadhuis van Brussel op de Grote Markt.

De concept-veilingvoorwaarden waren al in juli 1779 opgemaakt, maar de veiling begon eerst op 27 januari 1781.⁴² De prins moest waarschijnlijk eerst nog met zijn schuldeisers tot nadere afspraken in het kader van deze verkoop zien te komen. Hoogste bieder op de eerste veilingdag was notaris Van Gijsel met 577.000 gulden. Op 29 januari en 3 februari werd wederom gehooft tot een bedrag van 649.000 gulden. Op 20 februari bood niemand meer. Laatste bieder was op 3 februari notaris Schruers; hij werd daarmee koper van de goederen. Toen echter bleek dat Herman J. Schruers of zijn

opdrachtgever niet kon of wilde betalen, werd in overleg tussen partijen besloten de goederen in drie zittingen opnieuw te veilen. Over schadeloosstelling werd niet gerept, hoewel zulks in de veilingvoorwaarden keurig geregeld was. Of Schruers een stroman van de prins was, blijft ongewis.

Op 20 maart ging de tweede veiling van start. Maar op de eerste zitting kwam niemand, ondanks de verlaging tot 640.000 gulden. Op 27 maart verlaagde men de inzet tot 600.000 gulden. Toen werd gehooft met 30.000 guldens. De heer Henry Vijvermans was de hoogste bieder. Op 3 april 1781 was de derde en laatste sessie. Notaris De Clerck mijnde, terwijl de kaars brandde. Onmiddellijk daarna doofde de kaars en de notaris of zijn opdrachtgever werd de koper van de heerlijkheden en wel voor de prijs van 630.003 gulden, een exorbitant hoog bedrag en volstrekt niet in overeenstemming met de veel lagere werkelijke waarde. De eerder berekende som van 477.900 gulden zou heel wat reëler zijn geweest.

De koopakte ten name van Frederick Louis de Clerck, notaris te Brussel, werd gepasseerd te Brussel op 18 april 1781. De notaris verhiel - middels gemachtigde Alexander Costerius - de lenen op 24 april 1781 en werd nu formeel heer van Weert, Nederweert en Wessems. De gebruikelijke 15 goudgulden heergewaad per leen werden betaald.⁴³ De vereiste procedures werden dus in een vlot tempo afgewikkeld. Maar een maand later op 31 mei vroeg De Clerck al toestemming aan het leenhof de heerlijkheden te mogen cederen en verkopen aan de ware koper.

De koopman-koper

Jean François de Hondt, koopman te Brussel, was degene die de heerlijkheden bij akte, gepasseerd te Brussel op 9 oktober 1781, van de notaris verwierf, dat is een half jaar na de veiling. De koopprijs bedroeg 645.009 gulden. Geheel conform de verkoopvoorwaarden komen beide partijen overeen dat De Hondt 13 maanden na verkoop - dat is dus op 3 mei 1782 - van deze koopprijs een bedrag van 630.003 gulden rechtstreeks aan de prins van Chimay zal voldoen, onder aftrek van de hypotheeken, die de heerlijkheden nog bezwaren. Tevens dienen ook alle andere kosten, die normaal ten laste van de prins komen, door hem betaald te zijn. De Clerck ontvangt wel direct zijn aandeel. Dat is het resterende bedrag van 15.006 gulden, waarvoor hij De Hondt volledige kwijting verleent. Dit zijn kosten die De Clerck heeft moeten maken voor de Kamer van Ukkel met hoogelden, de kosten voor het leenhof van Gelre en wat restkosten. De koop geschiedt onder de premisse alsof De Hondt direct van de prins van Chimay zou hebben gekocht. De Clerck draagt daardoor geen enkele verantwoordelijkheid meer en op hem is geen verhaal mogelijk. De transportkosten waren uiteraard voor rekening van de koper.⁴⁴

Pas op 18 juni 1782 - meer dan 8½ maand na het passeren van de transportakte en zes weken na de afgesproken betaaldatum - werden de lenen verheven middels gemachtigde Alexander Costerius, die wederom tweemaal 15 goudgulden moest betalen, eenmaal voor het leen Weert en Nederweert en eenmaal voor het leen Wessems.

Het is dan ook niet meer vreemd, dat enkele weken later de nieuwe heer van Weert, Nederweert en Wessems het leenhof verzoekt om de heerlijkheden te mogen bezwaren voor het bedrag van de koopsom, onder aftrek van de bestaande hypotheeken. De nieuwe lening, ten behoeve van de prins van Chimay bedroeg 174.669 gulden 13 stuiver en 4 oord tegen 5% rente. Het verzoek wordt, zoals gewoonlijk, ingewilligd en de toestemming geldt voor de gebruikelijke zes jaar. De nieuwe heer kan zijn schuld niet betalen, moet de conclusie luiden.

Op 24 juli wordt deze nieuwste hypotheek ingeschreven. Bij akte van 5 juni 1782, verleden te Brussel, werd dit trouwens tussen koper en verkoper overeengekomen. In dit stuk wordt de toedracht onthuld achter de doorverkoop. Op 1 juni 1781 had De Clerck de

rekening van de koop aan De Hondt gepresenteerd, omdat de notaris in zijn opdracht en in zijn naam de heerlijkheden had aangekocht. De Hondt had deze afspraken bevestigd middels akte van transport van 9 oktober 1781. De doorverkoop werd toen onder de volgende voorwaarden geëffectueerd. De koper verklaarde zich er bekend mee, zoals in de veilingcondities was aangegeven, dat de lenen belast waren met de leningen van Cogels, de hertog van Arenberg en de kapelaan van Weert ten bedrage van 402.233 gulden 6 stuiver en 8 oord en de daarbij behorende renten. Daarnaast was er dan nog de hypotheek ten gunste van de markiezin De Los Rios, waarvan de rente levenslang aan haar zou toevallen. De lening zelf behoeft pas bij haar overlijden afgelost te worden. Beide partijen kwamen nu overeen dat De Hondt een jaar uitstel, te rekenen vanaf 1 mei 1782, zou krijgen om de koopsom te voldoen, zowel voor de persoonlijke vordering van de prins, als voor de aflossing van de hypotheek Cogels, Arenberg en de kapelaan, uiteraard onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat de verschuldigde renten stipt betaald moeten worden. De Hondt kan het genot van de heerlijkheden -ondanks dat deze nog niet betaald zijn- reeds aanvaarden per 1 mei 1782. De inkomsten uit het eerste kwartaal 1782 zullen vanzelfsprekend aan de prins toevallen.

Ter verzekering van de betaling van de genoemde rente dient De Hondt machtiging te verstrekken aan de gemachtigden van de prins om alle genoemde renten te doen betalen uit de inkomsten van de heerlijkheden. Hiervan zullen rentmeester Costerius en andere belanghebbenden op de hoogte gebracht worden. Daarenboven blijft De Hondt ook nog eens persoonlijk aansprakelijk voor zijn schulden. Verder verplicht De Hondt zich ertoe niets van de heerlijkheden te verkopen of in cijns te geven zonder toestemming van de verkoper, uiteraard totdat de koopsom betaald is.

Hoewel de verkoop opnieuw geregeld was, liet de markiezin De Los Rios, die blijkbaar achterdochtig was geworden, voor extra-zekerheid de hypotheekovereenkomst van 1779 met haar neef de prins van Chimay - waarvan eerder sprake was - in september 1782 bij het Roermondse hof registreren.

Want behalve de koopsom was De Hondt ook nog eens nalatig de rente aan de markiezin te voldoen. De koopman kreeg op 26 oktober 1782 een arrest van het Hof van Gelre, betekend door de leenbode, aan zijn broek. Daar hij absent was - hij woonde in Brussel - werd dit arrest in handen gesteld van zijn rentmeester Costerius. De achterstallige interest bedroeg 3000 courante Brabantse gulden.⁴⁵ Hierna volgde betaling.

Wie was deze Jean-François de Hondt? Eenmaal komen we zijn naam tegen en wel in de geschiedenis van de stad Brussel met het volgende voorval uit het roerige jaar 1787, het jaar dat keizer Joseph II een reeks van radicale en vooruitstrevende veranderingen doorvoerde in het bestuur en de rechtspraak van de Oostenrijkse Nederlanden. Dat leidde tot een golf van opstandigheid onder de bevolking in de maanden april/mei 1787, waarbij de Staten van Brabant de toon aangaven.

In die periode werd koopman De Hondt beschuldigd van malversaties met betrekking tot leveranties aan het keizerlijke leger. Hij werd gevangen genomen, waarop zijn echtgenote Caroline Kersselaers zich met een in druk verschenen verzoekschrift richtte tot de Staten van Brabant. Zij geeft een dramatische schildering van het gebeurde en doet een pathetische oproep aan de Staten om actie te ondernemen. Hier volgt kort samengevat het verhaal.

Haar echtgenoot zou op 29 maart 1787 naar de dienst voor levensmiddelen zijn gelokt en daar gearresteerd. Ondanks zijn waterzucht voerde men hem per karos naar Wenen af. Daar kreeg hij een behandeling, die wreder was dan de grootste schurk ten deel zou kunnen vallen. Als haar man voor een militair tribunaal in Wenen zou moeten verschijnen, dan is dat een schending van de privileges en de wetten van Brabant. Het recht van de sterkste lijkt aldus de

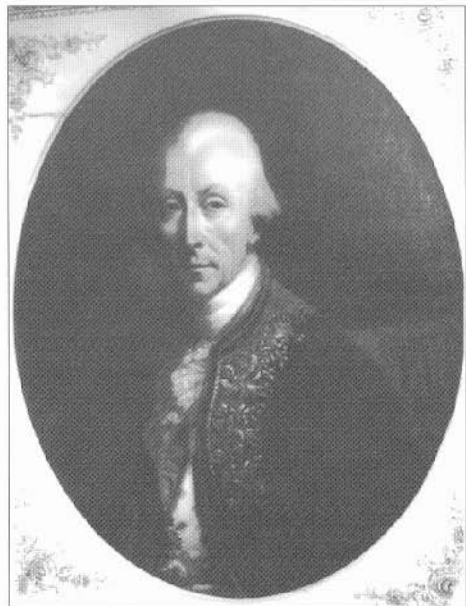
grondslag van het huidige politieke systeem te zullen worden. Met betrekking tot de leveranties aan het leger merkt zij op, dat dit een gesloten chapter is. De rekening is gezien, herzien, besproken, onderzocht en uiteindelijk betaald. Mocht er desondanks toch sprake zijn van twijfel of verduidelijking gewenst worden, dan moet haar man voor een competente rechter gebracht worden. De rechten van beide partijen - te weten de militaire en die van de koopman - dienen recht gedaan te worden. Maar enige haast is wel geboden, anders zal haar echtgenoot door het geweld en alle ellende die hem is aangedaan, sterven en dat dan op wel 300 mijl van zijn vaderland en zijn Brabantse rechters. Haar man heeft - zo is haar visie - door zijn activiteiten en intelligentie geld verdiend en heeft daarbij het ongeluk gehad ook nog eens het grote lot in de Loterij te winnen. Dat is volgens Caroline zijn misdaad. In ieder geval is de plechtige en eerbiedwaardige eed om Brabantse wetten te beschermen gebroken. Ik heb de waarheid gezegd, ik heb mijn plicht gedaan, doet u de uwe, zo besluit zij haar verzoek.⁴⁶

Deze affaire werd aanleiding voor een verzoek van verschillende Brabantse groepen op 26 mei 1787, gericht aan de Staten van Brabant, om voor de oude rechten op te komen zoals hun Brabantse voorvaders dat ook gedaan hadden. Eventueel - zo stelde men voor - zou een lid van de regering gegijzeld moeten worden, totdat medeburger De Hondt vrijgelaten is. De aartshertogen werden door de Staten over deze affaire geïnformeerd, waarna zij terstond met Wenen contact opnamen. De zaak deed zoveel stof opwaaien, dat De Hondt naar Brussel werd teruggebracht. Op 18 juni van dat jaar probeerde de regering in Brussel haar gezicht te redden door te verkondigen dat De Hondt slechts naar Wenen was gebracht om hem te confronteren met zijn medeplichtigen en niet om hem daar te veroordelen of om hem aan zijn bevoegde rechters te onttrekken.⁴⁷ De zaak-De Hondt verdween daarna uit het zicht.

De terugkoop en het einde van de heerlijkheden

Ook als kersverse heer van Weert, Nederweert en Wessems zou De Hondt uit het zicht verdwijnen. Want op 20 juni 1783 krijgt de koopman octrooi om de heerlijkheden terug te verkopen en over te dragen aan de prins van Chimay.⁴⁸ Wat was er aan de hand?

Enkele weken eerder, op 5 juni 1783, werd er een akte van retrocessie in Brussel getekend.⁴⁹ Hierin stond dat de heer De Hondt na afloop van de oorspronkelijke termijn van 13 maanden, zoals in de veilingcondities bepaald was, te weten op 1 mei 1782 aan geen enkele verplichting had voldaan. Daarna was nog een jaar uitstel van betaling verleend, dus tot 1 mei 1783. Maar ook dat had geen soelaas geboden, want De Hondt had op deze datum nog steeds niet aan zijn verplichtingen voldaan. Met het oog op het afdwingen van de aangegane verplichtingen door zijn schuldeisers werd na verscheidene gesprekken overeengekomen om de heerlijkheden per omgaande weer terug te verkopen aan de prins van Chimay. Bepaald werd verder dat

Prins Philippe Gabriel, laatste heer van Weert, Nederweert en Wessems.

De Hondt alle inkomsten, die hij vanaf 1 mei 1782 had ontvangen, toen hij in het genot van de heerlijkheden werd gesteld, zou afstaan aan de prins. De renten, die De Hondt inmiddels had betaald aan de hertog van Arenberg, Cogels en de markiezin De Los Rios, beliepen een bedrag van ongeveer 20.908 gulden. Binnen een maand zouden deze sommen aan De Hondt terugbetaald worden. De Hondt zou op zijn beurt de ontvangen kwitanties aan de prins van Chimay overdragen. Voor het gemak konden dan de inkomsten uit de heerlijkheden met de betaalde interesten gecompenseerd worden.

Ten slotte gaf De Hondt de stukken terug die betrekking hadden op de heerlijkheden inclusief zijn beleningsakte. De prins verklaarde ten slotte niets meer te vorderen te hebben, behalve de kosten van deze retrocessie, de kosten van belening en de daarmee verband houdende kosten. Van zijn kant had De Hondt ook niets meer te vorderen. De onsuccesvolle verkoop werd ongedaan gemaakt. De Hondt was niet alleen heer af, maar hij was ook vele duizenden guldens armer geworden door dit heerlijke avontuur.

Of de koopman nog geld terug ontvangen heeft, is niet bekend. Want eigenlijk zou De Hondt nog geld moeten krijgen. De netto-inkomsten beliepen normaal een bedrag van 12.000 gulden tegen de uitgaven van bijna 21.000 gulden. En de kosten van de terugkoop zullen wel geen 9.000 gulden bedragen hebben.

Prins Philippe-Gabriel kreeg de Gelderse heerlijkheden terug. Volgens voorschrift verhief hij de lenen daarna opnieuw op 20 juni 1783, ruim veertien dagen na het opmaken van de transportakte. Dat was dus heel wat vlotter dan de 8½ maand die De Hondt nodig had gehad. In hetzelfde jaar werd trouwens ook - zoals eerder vermeld - het beslag op Chimay en Beaumont opgeheven.

De prins, die sedert 1778 in Toscane scheen te vertoeven,⁵⁰ was er - ondanks zijn courante houding met betrekking tot het uitstel van betaling - toch niet in geslaagd zijn heerlijkheden van de hand te doen. Daarvoor was de prijs te hoog, of anders gesteld de kopers waren te weinig kredietwaardig gebleken.

Hoe dan ook, de prins wilde van zijn Gelderse heerlijkheden af. Keizer Joseph II, als hertog van Gelre, gaf hem op 2 oktober 1788 toestemming om niet alleen de drie heerlijkheden in hun totaliteit te verkopen, maar ook afzonderlijk en zelfs gedeelten van de lenen, zij het dan onder de restrictie dat bij partiële verkoop hiervoor apart toestemming gevraagd diende te worden, gezien de bijzondere voorwaarden die hiervoor zouden gelden.⁵¹ Nadien wordt niets meer vernomen, zodat de conclusie gewettigd is, dat er geen koper werd gevonden.

Het jaar daarop begint bovendien de Franse revolutie, die het einde inluidde van de feodaliteit. Na de verovering en inlijving van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk schaften de Fransen de heerlijkheden, de heerlijke rechten, de tienden en de cijnzen af. Deze eeuwenoude instituties en rechten verdwenen; het feodale tijdperk was hiermee ten grave gedragen. Prins Philippe-Gabriel was daarmee de laatste in een lange rij van heren van Weert, Nederweert en Wessem. Wat met zijn hypotheken gebeurde, die nog op de heerlijkheden rustten, is niet duidelijk.

De bezittingen, die de prins resteerden, waren zijn onroerende goederen bestaande uit de vijf molens, het kasteel, de Haeghe, de Leuker Wijers, de bossen in het Weerter Bos en de Roeventerpeel. Deze peel is hem schijnbaar in of vlak na de Franse tijd in eigendom toegewezen. In Wessem bezat hij nog enkele hectaren weiland, de Kalverstal, gelegen aan de andere kant van de Maas, thans Maasbracht.

Philippe-Gabriel vermaakte deze goederen in Weert, Nederweert en Wessem bij testament van 24 messidor an XII (13 juli 1804) aan zijn neven uit het huwelijk van zijn zuster Marie-Anne-Gabrielle d'Alsace d'Hénin-Liétard(9), prinses van Chimay, met Victor Maurice de Riquet, graaf de Caraman. Dat waren de broers François Joseph-Philippe de Riquet(15), graaf van Caraman, en Maurice-Gabriel de Riquet(16), graaf van Caraman.

De Caramans verkochten in 1841 al hun bezittingen, ruim 117 hectare, in de voormalige heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessems voor de prijs van f 44.650,-. Mochten de heerlijke rechten toch nog hersteld worden, dan zouden deze zonder enig voorbehoud toevallen aan de kopers.⁵² Deze bepaling in het koopcontract vormde de laatste herinnering aan de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessems en hun heerlijke rechten.

Noten:

1. Dit artikel kwam tot stand onder auspiciën van de Stichting Historisch Onderzoek Weert.
2. BLÉCOURT, A.S. de. Heerlijkheden en heerlijke rechten, in: Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis 1 (1918/1919), 45 e.v.
3. HERMESDORF, B.H.D. Uit het rechtsleven tussen Jeker en Niers, in: Limburg's verleden. Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815. Deel 1. Maastricht, z.j., 295-296.
4. HABETS, J. Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond en van de bisdommen die het in deze gewesten zijn voorafgegaan, deel 1, 341-343.
5. Archives nationales Parijs (AN), série T 580²/liasse 8. Papiers Comte d'Alsace, prince d'Hénin-Liétard condamné. Denombrement des droits & domaines appartenant à Mgr. le Prince de Chimay, seigneur des villes et terres & seigneuries de Wert, Nederwert & Wessems.
Ook in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel is een exemplaar aangetroffen.
6. Gemeentearchief Weert (GAW). Oud-administratief archief (OAW), inv. nrs. 46 en 158.
7. AN, série T 580²/liasse 8. Papiers Comte d'Alsace, prince d'Hénin-Liétard condamné. Conditions sous lesquelles on vendra publiquement à la Chambre d'Uccle etc. Juillet 1780 (concept-voorwaarden).
8. Het is aannemelijk dat hier de Weerter bunder bedoeld wordt. Deze is groot 0,8489 ha.
9. Rentmeester was toentertijd Ferdinand J.J. Costerius.
10. Bedoeld wordt hier de Brabantse of de centrale gulden. De rentmeester betaalde 75 gulden Weerts. 1 gulden Weerts staat dan gelijk met '0,6' gulden Brabants of 12 stuiver Brabants.
11. Één patacon is vier gulden Weerts of twee gulden en acht stuiver Brabants. De jager Hendrick Emonts kreeg in 1770 op Pasen -zijnde de vervaldag- echter maar 28 gulden Weerts of 7 patacons als loon. Misschien heeft hij nadien opslag gekregen.
12. Deze balen stro werden in geld betaald; de jager kreeg in 1770 28 gulden Weerts of 18 gulden 16 stuiver Brabants.
13. De Leuker Wijers worden ook wel aangeduid met de naam Vijverbeemden.
14. GAW. Nieuw Archief (NAW), inv. nr. 194.
15. GAW. NAW, inv. nrs. 986-989.
16. In Weert wordt gerekend in mudden. 1 mud is 4 malders of malderen. De Weerter malder is ongeveer 117 kilo.
17. GAW. OAW, inv. nr. 158.
18. Rijksarchief in Limburg te Maastricht (RAM). Archief Hof van Gelre (HvG), inv. nr. 230 (verkoopvoorwaarden).
19. Het Land van Waas is gelegen tussen Antwerpen en Gent, rondom Sint Niklaas.
20. GAW. OAW, inv. nr. 158.
21. Algemeen Rijksarchief te Brussel (ARAB). Archief Rekenkamers, inv. nr. 49236. Rentmeestersrekening van F.J. Costerius over het jaar 1769, f. 84.
22. SCHEVICHAVEN, H.D.J. van. Slavernij en dienstbaarheid hoofdzakelijk in de vroege middeleeuwen. Arnhem, 1924, 86.
23. RAM. HvG, inv. nr. 230 (verkoopvoorwaarden).
24. GAW. OAW, inv. nr. 158.
25. GAW. OAW, inv. nr. 158.
26. JANSSENS, V. Geld- en bankwezen in de Zuidelijke Nederlanden. in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel 8. Haarlem, 1979, 204.
27. Zie hiervoor naar het artikel van schrijver dezes over deze oprichting in het Jaarboek voor Weert 1986.
28. ARAB. Archief Rekenkamers, inv. nr. 49236.
29. JANSSEN, J.C.G.M. Landbouw en economische golfbeweging in Zuid-Limburg 1250-1800. Assen, 1979, 288-289. Janssen heeft de gegevens van Weert omgerekend naar de Maastrichtse inhoudsmaat par. Dit par bestond uit een mud rogge en een mud haver. Het Weertr par bestond uit een malder rogge en een malder lichte haver.
30. BERNIER, Théodore. Histoire de Beaumont. Brussel, 1982, 55 (reprint) en G. HAGEMANS. Histoire du pays de Chimay. Brussel, 1982, 508 (reprint).
31. RAM. HvG, inv. nr. 229, f. 211 e.v.
32. GAW. OAW, inv. nr. 46. Ongedateerde staat van rechten competierende aan de heer van Weert, Nederweert en Wessems.
33. RAM. HvG, inv. nr. 230, f. 58verso.
34. RAM. HvG, inv. nr. 176. Registers van octrooien zijnde machtigingen om te verkopen met bezwarende voorwaarden leengoederen, achterlenen en cijnsgoederen 1771-1794.
35. RAM. HvG, inv. nr. 230, f.99.

36. RAM. HvG, inv. nr. 230, f. 130 dd. 20.12.1774.
37. RAM. HvG, inv. nr. 230.
38. RAM. HvG, inv. nr. 231, f. 83recto.
39. RAM. HvG, inv. nr. 176.
40. RAM. HvG, inv. nr. 228, f.167.
41. RAM. HvG, inv. nr. 230.
42. RAM. HvG, inv. nr. 231.
43. RAM. HvG, inv. nr. 230.
44. RAM. HvG, inv. nr. 231.
45. RAM. HvG, inv. nr. 238. Register arresten en beslagleggingen van lenen, 1688-1791.
46. Copie de la requete présentée le 10 avril 1787, aux États de Brabant, par l'épouse de J.F. de HONDT négociant de Bruxelles. Stadarchief Brussel, catalogusnummer 3325, stuk 4. (convoluut)
47. HENNE, Alexandre en Alphonse WAUTERS. Histoire de la ville de Bruxelles, 1845, deel 2, 320 e.v.
48. RAM. HvG, inv. nr. 176.
49. RAM. HvG, inv. nr. 231.
50. DONY, Em. Les archives du château de Chimay, p. 105, in: Bulletin de la commission royale d'histoire, deel 86, 1922.
51. RAM. HvG, inv. nr. 176.
52. GAW. Notariële archieven, notarissen Ceysens en Bloemarts, nr. 267, 1841.

Bijlage 1

DE AFGELOSTE SCHULDEN

1. De lening-De Los Rios

Deze lening groot 50.000 gulden en belast met 5% rente, was oorspronkelijk ontstaan als schuldbekentenis van Charles Louis Antoine d'Alsace(3) bij akte van 18 januari 1700 aan zijn moeder Anna Louise Verreycken(2). De zus van Charles Louis, Anna Ernestine(5), gravin van Boussu, huwde met François de Los Rios(6). Zij kregen bij akte van 2 april 1704 te Brussel deze schuldbekentenis als huwelijksgift van moeder Verreycken. Henriette de Los Rios(7) had deze rentebrief als legitieme portie uit de erfenis van haar moeder Anna Ernestine d'Alsace ontvangen bij akte van 23 juli 1753. Zij verkocht een deel van deze rentebrief ter grootte van 30.000 gulden aan de familie Heesmans.

Prins Philippe-Gabriel(12) had deze schuld geërfd, waarover hij rente diende te betalen. De schuld moest hij ook aflossen.

2. Diverse schulden

Bij akte van 23 december 1772 sloot Philippe-Gabriel met diverse schuldeisers een akkoord over de betaling van nog uitstaande schulden. Op basis van een akte van 15 december 1699 had de prins nog een geërfde schuld te vereffenen à raison van 10.000 Franse ponden. Daarbovenop kwamen de proceskosten en de rente. Bovendien had Philippe-Gabriel nog een rekening voor de levering van wijn te vereffenen voor een bedrag van 2532 gulden en 12½ stuiver. Ook dat bedrag werd verhoogd met proces- en rentekosten. Het kwam er uiteindelijk op neer dat Philippe-Gabriel 20.000 Franse pond of 9426 gulden 13 stuiver en vier oord diende te betalen. Direct uitbetaald werden 10.100 pond door de griffier van de Grote Raad van Mechelen, waar de prins nog een depot scheen te hebben. De rest diende hij binnen twee jaar te voldoen, verdeeld over twee porties, het eerste deel groot 5000 pond en het tweede deel 4900 pond.

3. De leningen van de Regulieren van Weert

a. De eerste rentebrief was oorspronkelijk verstrekt door Alexander van Chimay en Magdalena van Egmont, prins en prinses van Chimay, heer en vrouwe van Weert, Nederweert en Wessem, op 19 maart 1619 aan Jacques de Calvan, heer van Severen. Een bedrag van 8000 gulden werd geleend. Nadien was de helft afgelost, zodat nog 4000 gulden resteerde. Dit bedrag was overeengekomen tussen de Regulieren en prins Alexandre-Gabriel van Chimay(4), de vader van Philippe-Gabriel.

b. De tweede brief is afkomstig van graaf Jan van Horn ten behoeve van Frederik Schellaerts en zijn vrouw en dateert van 1534. Bij akte van 11 september 1662, verleden te Nederweert, verkocht Schellaerts de rentebrief aan de prior en Kruisheren van Keulen voor de prijs van 1200 rijksdaalder. Na vonnis van het Hof van Gelre van 11 oktober 1668 is de brief terugverkocht aan de voogd van de minderjarige kinderen Schellaerts. De brief is uiteindelijk via de familie Van Lom en Van Baexem bij de Regulieren terechtgekomen voor een waarde van 4200 gulden bij akte van 13 november 1768.

4. De lening van de Witte Nonnen

De Witte Nonnen van Weert verkregen de brief rechtstreeks van Anna van Egmont en haar zoon Philips van Montmorency, gedateerd 7 april 1541. De lening was groot 1600 gulden.

Bijlage 2

Huis d'Alsace de Hénin-Liétard

1. Philippe Louis d'Alsace de Hénin-Liétard

prins van Chimay, markgraaf van Veere en Vlissingen,
graaf van Beaumont

heer van Weert, Nederweert en Wessem **1686-1688**

* 08.10.1646

† 25.03.1688

x 1673

2. Louise Verreycken,

baronesse van Impden

vrouwe van Weert, Nederweert

en Wessem **1688-1701**

† 22.04.1729

3. Charles Louis,

prins van Chimay,
grande van Spanje

heer van Weert, Nederweert en

Wessem **1701-1723**

* 1674

† 03.02.1740

x I 06.04.1699

Diana Gabrielle Victoire Mancini

* cca. 1672

† 12.09.1716

x II 15.06.1722

Anne Charlotte de Rouvroy

* 08.09.1696

† 29.09.1763

4. Alexander Gabriël,

prins van Chimay,

graaf van Beaumont en

Boussu,

gouverneur van Kortrijk

en Oudenaarde

grande van Spanje,

heer van Weert, Nederweert

en Wessem **1723-1745**

* 05.05.1681

† 18.02.1745

x 19.08.1725

Gabriëlle Françoise de Beauveau-Craôn

* 31.07.1708

† 22.07.1758

vrouwe van Weert, Nederweert en Wessem

1745-1758

Zie volgende pagina

5. Anne Ernestine

* 1678

† 17.3.1754

x

6. Francisco Gutierrez, markies de Los Rios

7. Henriette de Los Rios

10. Thomas Philippe Volrad

* 13.11.1679

† 05.01.1759

kardinaal in 1719

8. François

9. Marie Anne Gabriëlle Joséphine Françoise Xavière * 29.03.1728 † 25.06.1800 x 26.10.1750 Victor Maurice de <u>Riquet</u> graaf van Caraman * 27.06.1727 † 24.01.1807	Thomas Alexandre Marc d'Alsace de Hénin-Liétard prins van Chimay, heer van Weert, Nederweert en Wessem <u>1758-1759</u> * 07.11.1732 † 01.08.1759 x 25.04.1754 Madeleine <u>Le Pelletier</u> de Fargeau * 07.05.1723 11. Thomas Alexandre Marc Maurice, d'Alsace de Hénin-Liétard prins van Chimay, heer van Weert, Nederweert en Wessem <u>1760-1761</u> * 10.09.1759 † 01.03.1761	12. Philippe Gabriel Maurice Joseph d'Alsace de Hénin-Liétard prins van Chimay, graaf van Boussu, grande van Spanje, heer van Weert, Nederweert en Wessem <u>1761-1781</u> en <u>1783-1795</u> o/g eigenaar te Weert, Nederweert en Maasbracht (vm. Wessem) <u>1795-1804</u> * 22.09.1736 † 24.07.1804 x 28.09.1762 13. Laura Auguste de <u>Fitz-James</u> * 07.12.1744 † 28.09.1814	14. Charles Alexandre Marc Marcellin d'Alsace graaf van Beaumont * 17.06.1744 † 07.07.1794 (guillotine) x 1766 Etiennette de <u>Montconseil</u>
15. Maurice Gabriel Joseph de Riquet, graaf van Caraman o/g eigenaren Weert, Nederweert en Maasbracht <u>1804-1806</u> * 07.10.1765 † 03.09.1835 x 08.06.1789 Antoinette <u>Hugues de la Garde</u> † 08.04.1850	16. François Joseph Philippe de Riquet de Caraman, prins van Chimay * 20.11.1771 † 02.03.1843 x 09.08.1805 Jeanne <u>Cabarrús</u> * 31.07.1773 † 15.01.1835		